

ცისკარი.

1865

აგვისტო.

წელიწადი მეცხრე.

წოდება თხზულებათა:

I—ქართული. კანდი გამრეკულოვისა.

II—ლექსები: 1. სიზმარი.—თ. მისეილ ფაკუნოვისა.

2. ჩიტა (თარგმანი).—მისიკე.

III—სოციალური შემტევა. თ. აღ. კან. ქე რბულიანისა.

ცფილისს.

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

წინა სიტყვაობა.

ყოველს კაცს, რომელიც შეუდგება რაღაც შრომას, თავში აქვს რაღაც ჭარბი და მიზეზი, რომლის გამოც ის შეუდგა შრომას. ეგრეთვე მეც შეინდა მიზეზი, რომლით შეუდგეი მე ამ შრომას. რა არის ზირველი და უკანასკნელი წინამძღომელი მიზეზი ჩემის შრომისა? ჩემის შრომის წინამძღომელი მიზეზი არის: საქართველოს და ქართველების სიყვარული. ამისგანვე მე შეუდგეი ამ სტატიის შედგენას. მე ამითი მინდა უჩუქნო ჩუქნს საზოგადოებას როგორც იმ ნაკლუდეკანებათაგანნი, რომელნიც სმიჩად შეინიშნებიან ჩუქნს ცხოვრებაში, და რომელნიც ისე არიან ჩაფხუბულნი, რომ მას ყურადღებას არ აქცევენ, რადგანაც ამ ნაკლუდეკანებას დიდის სნიდგან აქუქსთ დახაწყისი და ხალხიც უფურებს მათ როგორც მიუცდილებელს მხარეს ჩუქნის ცხოვრებისას- მე ვამბობ მისთვის, რომ ამით მინდა მივაქციო ყურადღება მკითხველებისა ამ ნაკლუდეკანებას, რომ შეძლებისა დაკვარ მოკვსპოთ ისე როგორც რიგია.

ამ სტატიისში უფრო გამოყვანილია ჩუქნის საზოგა-

დღეების მართლ ნაკლუდევენება. მკითხველი მკითხამს: ჩუწნს სასოგადოებაში განს თუ მართლ სიტუდაა ჭ კარ- გიკი არაფერიღმე მიუგებ: ღმერთმა დამიფაროს ამ ჭს- რისაგან- კარგიც ბუერია, მაგრამ მე კარგზე ამიტომ არა ვთქვი რა თითქმის არც ერთი სიტყვა, რომ კარგი ყო- ვლეთს კარგია, ამას დიდი ღანძარაკი აღარ უნდა, ამას ვეველს დანინსამს. ჩუწნი ცდა იმასე უნდა იყოს მიწოდელი, რომ ცუდი მსარე გასწორდეს, კარგს რაღა გასწორება უნდა. მე ამ სტატიაში არა მქონდა აზრში ერთის რომელიმე შირის აღწერა, მე აქ ვეცადე, რომ შეეკრიბა ის ნაკლუდევენებანი, რომელ- ნიც შენიშნულია მრთელს საქართველოში ჭ იმერეთში, ამ გვარს ფორმა მივეცი ამიტომ რომ ვპოვე უფრო აღ- ვილათა, ფაგტები უფრო ერთმანერთს ებმიან ჭ წასაკი- თხათაც არ არის ისე მოხაწეენი, როგორც რომ მართლ ფაგტების აღწერა რიგზე, ერთი მეორის შემდეგ. რაც შეეხება მსატრულს ჭ სხუა რამე ოსტატურს მსარეს, ამ სტატიას არა ვითარი ზრიტენსია არა აქვს.

კ. გამრეკელიკი.

ივლისის 19ს 1864 წელს.

ქ. მოხეკვი.

ქ ა რ თ ვ ე ლ ი.

თავი პირველი.

თავადი ბაქარე პეტრამე იჟორ დიდის ყმისა ღ მამულისა
პეტრონი; თავის სიტყვასჲთა მართლ იმასჲ ფიქრობდა,
რომ როგორმე შეემატებინა თავის მამულისა ღ ფულისა-
თჳს. მაგრამ რომ გეგითხათ რისთჳს სწუნამდა ის, მა-
შინვე მოგახსენებდათ, რომ დიდის ოჯახის პეტრონი ვა-
სლავარო (მისი ოჯახი შესდგებოდა ცოლისაგან, პატარა
ვაჟიშვილისაგან ღ ათ თუ თხუთმეტ ბიჭჳს ღ გოგონა-
დგან, რომელთაც არა ვითარი სჯემე არა ქქონდათ იმის
სახლში, გარდა იმისა რომ შესტქროდნენ თავის პატარას
ღ ქალბატონს, ღ აკეთებდნენ სუეველანი იმ სჯემს, რომ-
ლის გაკეთებაც ერთს კარგს მოსამსახურეს ადვილათ შე-
უძლია. მაგრამ, როგორც მოგახსენებათ, უამისოთ არ
შეიძლება, თავადი ვასლავსთ, მის მამა პავს სჲე უცხოგონა
ღ იმას ხსჳს ნაირათჳს შეუძლიან, დასტინებენ. საკვრევე-
ლი ეს არის: თითონ იჟორ პრაქტიკული კაცი, რომელიც
სიძლიერეჲ ფიქრობდა; ამოღენა შუშა ხალხი იმის სე-
ლში იყვნენ, მაგრამ ამათ არც თავისთჳს ამუშავებდა ღ
არც აძლედა ნებას, რომ მათ ემუშავნათ თავისთჳს,

ამიტომ რომ იმუშაონ ღ შეეწივნენ თავიანთ ღარბ ცლ-
 ღმელს, რომელიც, ვინ იცის, სანდისსან უღუეკმა ჰურღ-
 თაც ეყარნენ, ერთგვით იმითი, რომ რომელიც მუშაკაცი
 იყო სხლში ბატონისაგან იყო გაყვანილი, მეორეთ მი-
 თი, რომ რომელიც სულიერები იყვნენ სხლში, უნდა
 ემუშავნათ ღ გადაესადათ სსჟა ღ სსჟა ბეგარა. ამასედ
 ჩჟსნი თავადი არა სწუხდებოდა, რადგანაც ის თავის გლე-
 სს ისე სადილა როგორც სარს ანუ ცხენს, რომელიც
 ამიტომ არიან გაჩენილნი, რომ იმუშაონ მისთვს ღ გა-
 ნაბრავლან მისი სიმდიდრე; ღ თუ გლეხებიც ისეთი სხ-
 ღსი არიან, როგორც მისი ბრწყინვალება, თუ ეგრეთვე
 მოძივდებათ, მოწყურდებათ, ჭანსაცმელი მოუნდებათ,
 როგორც იმას, ეს არ ეგონა მას, ღ ამიტომ ის გლეხის
 ნამუშავარს წყველთვს უყურებდა ისე, როგორც თავის
 საკუთრებას: ღ თითონკი თახს როგორ აიღებდა სელში
 რადგანაც მისი ბრწყინვალე ხელები არ იყვნენ შეჩვეულ-
 ნი ამ გვარს დაბალს მუშაობასედ (სწორეთ მოვასხენოთ
 იმას სრულეთით არა ჭქონდა გატება, თუ რაში ზღვრამ-
 რეობს მადლი მუშაობა), ღ არც მის მამა ვაჟას უმუშა-
 ვნიათ ამ გვართ. ღრუნამდა
 მარტო სხამელსე ღ საჭმელსე, როგორც ცხენი ღ . . .
 ღ სსჟა არა იცისრა ღ ცოდნაცკი რათ უნდა, რადგანაც
 მისს მამა ვაჟას არა სცოდნიათ რა. იმისი რა საქმეა თუ
 ევროპაში რა ხდება, თუ ანგლიაში ბრაიტმა რა ილაჟარა-
 ვა, თუ ზარეჟში რა საქმეს შერებინან უულ ფავრი ღ ზიკა-
 რი, თუ გარბაღდომი განათავისუფლა თავისი სამშობლო,
 თუ რომელმა რა მამინა მოიგონა, რომელითაც მოუტანს

დიდი სარგებლობა მიწის შემუშავებას, და სხუა და სხუა. ამ გუარნი სარგებები რა მისი საქმეა! მისი მამა შაშა არა ყოფილან მსწავლულნი და იმასაც რათ უნდა. ის ანბობს: კაცმა რომ ბერი ივითსოხო, გაგიუღებო და მას სიგიჟე არ უნდა, მამასადაც არც კითხვა უნდა და ამისგან-მთა არც განათლება, რომელითაც კაცი განიწმეოს მსუცის-საგან, მამასადაც იმას არა სურს რომ განიწმეოს ადამი-ანობით, მამასადაც ის.....

მე ვხედავ რომ მკითხველი ამბობს ჩემს განკიცხვას მისთვის, რომ თითქო ჩემს აღწერაში ჭპობა შეუთანხმობ-რებლობა, წინააღმდეგი ჭპობები, თუ ვერ ვხედავ რომ ის კაცი იყო იმისთანა, რომელიც სრუნამდა თავის სიმ-დიდრის განმრავლებაზე, ე. ი. ვაჭარი იყო მეთქი და ბოლომდე შიშობაში გამხვავს მსუცისა. საყურადღებო მკით-ხველთა, ესლავ მოგახსენებ რომ ეს არ არის წინააღმდე-გობა. ვაჭრობა არის თრ კვალი: ერთი პატიოსნური, სი-ნიდისიანი, და მეორე არა პატიოსნური, უსინდისო, მსუ-ცური, შიშველი მდგომარეობს იმაში, რომელსაც კაპიტა-ლის პატრონი ვაჭრობს და თავის კაპიტალს აძლევს სო-მიერს სარგებლობას და ამითი არც ავიწროებს სხვას და მოაქვს კარგი შემწეობა და სარგებლობა ყველასათვის, ამი-სთვის რომ ის თავისის კაპიტალით გვიწოდებს იმ მო-თხოვნილებებს, რომელთაც დაკმაყოფილება ჩვენს არ შეგვიძლიან, რადგანაც ჩვენს არა გვაქვს ამისთანა შემლე-ბა, რომ სხუა ადგილებიდან მოვიტანოთ ის, რაც ჩვენს-თვის საჭიროა და გავიტანოთ რაც ჩვენსი ნამუშევარია, უკუწვლად კაპიტალი უნდა და მტერიველი შემდგომით ამისი

ქმნა არ შეიძლება. აი შესუდეთ ამ გარემოებას და ცხადათ დაინახათ თუ ვითარა სარკებელაბა მოაქმთ ჩუქნთხს იმათ. ჩუქნგანმა უოკელთხს იმოღენი უნდა იმუშაოს, რომ კარგი სწავლა ჭქონდეს და სსუა და სსუა მოთხოვნილებაბი შეიხროულს. მაგალითად: მე ვარ მიწის მუშა, მე მომეაგვ ჰური; გარდა ჰურისა ჩემთხს საჭიროა სსუა საჭმელი, ტანისამოსი და თავის გასხნა—განათლება. ცხადია რომ ამ დანაშთენ საჭიროებაში სსუაბი უნდა მოგვეხმარნენ და მე უნდა მოვეხმარო ჰურით.— მეორე გვარს ვაჭრობას მე დავარქვი არა პატრონხათ. ამ გვარი ვაჭრები აი რასა ცდილობენ: მუდამ მოატყუონ ის, რომლისაგანაც ყიდულობს და რომელსაც მიჰყიდის, ის არ ზოგავს რომ შენი საცხოოქველი სრულებით მან წაიღოს, მოატყუებით თუ მოწარვით ხუფ ერთია. ერთის სიტყვით ის ცდილობს, რომ შენ გახნოს და თავის სიმდიდრესკი შეუმატოს. ეს არას დროს არ იფიქრებს, რომ თავის ვაჭრობით სსუა რამე სარკებელაბა მოიტანოს, მაგრამ პატრონხანი ვაჭარი უეჭველია იფიქრებს; რასაკერეულია ამ უკანახუნელს, თავის მშრომის დავვარ, კიდევ სარკებელაბას აძლევს თავის თავს და ამასუდ არავის სმა არ ამოელაბა.— ჩუქნი თავადი ეკუთვნოდა ამ მეორე გვარს ვაჭრებს.—

მივიდეთ და შევხედოთ იმის ხასლს და გაკმინჯოთ, ცხოვრებს ის როგორც კაცი თუ არა? ის ხდავს ქალაქითგან მომორებულს ხოთუელში, სადაც მოდის მშუქნიერი ჰური, ღვინო და ყოველი ნაყოფიერება, ერთის სიტყვით ის ადგილი გავს სამოთხეს. მითი განიხიევა ის სამოთხისაგან

რომ სამოთხეში მოხაკვალი მოდის უმუშაოთ, სოფელშიკი მუშაობა უნდა, სამოთხეში გლეხი ღ თაკადი სულ ერთია, სოფელშიკი თაკადი ბატონია, არას არ აკეთებს ღ მდიდარი; გლეხი ამ დღით ოფელში გაწურული მუშაობა აკან, ღ მუდამ ღარიბი. — ამ მშენებნიერს სოფელში სდგას ორ ეტაყიანი სასლი, გარეშემო დიდის ღ განიერის ბაკონით. ეს სასლი სდგას ძალღობზედ, საიდგანაც მოჩანს დაბლა მშენებნიერი, ანკარა ღ ძლიან ჩქარი წყალი, წყალს გაღმა ყანები ღ მშენებნიერი კენახები, ამის იქით მოჩამს ძალაღლი მთა, რომელიც არის დასურული ღრმა ტყით, ღ სოგ სოგანკი მოჩანან კლდიანი ადგილები. ამ მთასე თაკდება ერთის მხრივ გორისონტი. გაისეღამ მორე მხარეს, დაინახამ სოფელს, სდაც ქოსები გადასურულია ჩაღებით, ღ სოგ სოგი იმათგანსი სიძველისგან კიდევ წებორძიკებულან, ეტყობა იმის ბატონს გლეხკაცს არა აქნეს შეძლება რომ გასწოროს. ქოსების შუა მოჩანან კაკლის ღ ტაცსვის სეები. სოგ ქოსიდგან მოჩამს კომღი ღ სოგიდან კი არა (ეს სადიღობის ღროა), სჩანს რომამათ ბატონებს დღეს სადიღათ არა მოუმსადებიათრა, რის მიხეწისაგამო არ ვიცი, შე ვგონებ უქონღობის გამოუნდა იუოს. შენიმნეთ, რომ ამ სოფელში სდგანან საბატონო გლეხები, რომელთაც ბატონები ირინესებიან მდიდარ თაკადის შჯლებათ, რომელნიც გამდიდრდენ ამ გლეხების მუშაობითა ღ ასლა იმასაც არა სრუნამენ, რომ იმ საწყალს ქონი ექრევათ, შეკეწიო ღ გაუკეთოო. — სოფლის გვერდსე დევს დიდი ადგილი სესიღის ბადებით ღ კენახებით, შეკხედოთ იმ სასლის სიანდოეს, საიდგანაც უუუ-

რებთ სოფელს, დაგინასამთ ქვიტკინის კედელს, რომელიც ერთემის ბატონის სასლს ღ ღიდსჲ ეზოს; ეზოში დიდი ადგილია გამკუბული ტარიელი ღ მეორე მსარე უჭირამთ სესილებს: გამლისას, მსნლისას, კომმისას ღ სსჲსს; მიწასე მშჲსნიერი კოინდარი; ერთის სიტყვით საფხულში ერთი იჲ წამოწოლა რათაც უნდა ღირს(?) — ბატონის სასლის მომორებით სდგას ერთი დიდი ფიცრის სასლი, გარედგანაც ღ შიგნიდგანაც გამურული კომლით, შუა ტეტსლით. ეს ტხადია სამსარეულას ღ ამოდგნა ბიჭების სადგომი რომელიც ერთსა ღ იმავე მდგომარეობაშია როგორც სამთარში, ეგრეთვე საფხულში კარები სულ მუდამ ღია უნდა იყოს, თორემ კომლი დაგუბდება; მიწა ამ სასლში არაფრით არ არის მოფენილი, ასე რომ სამთარში მუდამ სამინელი სინოტიოკა ღ რასაკურგულია სიტყვიში ამ სასლში ატარახენ მოსამხასურები როგორც სამთარს, ეგრეთვე საფხულს. ბატონის სასლი, როგორც ვთქვით რ ერთაყინია, გარედგან არის დასატული სსჲს ღ სსჲს ნაირათ: კვერდებსე დიდი კველქმასების დასატულები, წინ ღ უკან დაჭრელებულია ისეთის კიტაიურის ფიგურებით, როგორებსაც სატამენ ჩანს ყუთებსე. შიგნით რამოდენიმე რათსები სრულებით უკუმურათ მოწყობილები, შხალიერები ზოგ ზოგ ადგილას ჩამახეულეები, კედლებსე მრავალი სსჲს ღ სსჲს ნაირი იარაღები, ზოგი კედელსედ ყანგინები, რომელნიც მჲსნს ბატონს დაჩენია მამა შახისაგან, ბაღვანსე ღ რათსებში დაჩბიან მრავალნი ძალები. ერთის სიტყვით ეს სასლი ფრიად უკუმურ კომსე სუფეკს, მკრამ ამის შატონს ამასედ გარგათ

ბლომათ უნდა ჰქონდეს ნასარჯი. რისგან წარმოს-
დგება, რომ ბევრი ნასარჯია ღ სხელიკი გრომათ
არა ღირს? ეს წარმოსდგება იმისგან, რომ იმან არ იცის
რამი მდგომარეობს არსიტექტურა. აბა რაც ფულები და-
უსარჯია იმ სხელზე, ის მოესმარებინა სსუა ნაირათ: მო-
ეწვია არსიტექტორი, ეკითხა მისგან რჩევა, ისევე ის ჯა-
მი დაესარჯა ღ ნასამდი, რომ ძალიან სხისამოვნო იქნე-
ბოდა იმ სხელში შესულა. —

ამ სხელის პატრონი, ჩუწნი თავადი, გახლამთ ოცდა
თხუთმეტის წლის კაცი, ტანთ ძალადი ღ რიგიანათ ნა-
სუქი, მშუწნიერის წამოსადეგის სხისა; სმირათ დაფიქრე-
ბულია სოლმი; მაგრამ საკვრეელი ის არის: რა აქუწ მას
საფიქრებელი: განა თუ ის ღლიურს სასრდოჯედ ფიქ-
რობს? არა, რადგანაც იმას, ღუთის ძადლით, ყოველიფე-
რი უსუათა აქუწ. განა თუ ფიქრობს, რომ როგორმე
თავისი გლეხების მდგომარეობა გაასწოროს? არა, ამიტომ
რომ, მისის ჰსრით, ეს მისი საქმე არ არის; არა თუ
იმან უნდა იფიქროს გლეხების კეთილდღეობაზე, არა,
გლეხებმა მუდამ უნდა იზრუნონ მისთვის. განათუ ის ფიქრობს
თავის პატარა გაყის განათლებაზე? არა, იმის გაუს განა-
თლება რათ უნდა; იმისი პაპები განათლებული თუ არ
იყვნენ, იმიტომ ვერ გაუტარებიათ მსიარულათ ეს წუთი
სოფელი. — იმისი — არით, განათლება მარტო იმათთვის
არის საჭირო, რომელთაც ლუკმა ჰურთ უჭირთ, ამათ
უნდა ისწავლონ, რომ შევიდნენ სამსახურში, მწერლათ,
ჯამაგირსედ ღ ამითი იცხოვროს. განა თუ ის ფიქრობს,
რომ როგორმე მამულის მოკლამი შეიტანოს სსუა ღ სსუა

მამინები ღ სსჴა ღ სსჴა სისტემები, რომელითაც შეაკეთოს თავისი მამული ღ ამითი მოუტანოს მრთელს მსარეს სარგებლობა? არა, ის მუშაობს როგორც უმუშავნიანთ მის მამა შანას, სსვის სარგებლობასთან იმასთან იმას რაკელი აქჴს, ან იმისი რაკ ვაღია რომ სსვისათვს, ან მრთელის მსარისათვს იზრუნოს! არა, ის ფიქრობს თუ როგორ მოატყუოს სომესი, რომელიც მოსავლის დროს მოვა ღ იმისგან ღვინოსა ღ ჰურს იყიდის; ისკი არ იცის რომ სომესი თავის მსრით ეგრეთვე ფიქრობს ღ სმირათ კს უკანასკნელი ატყუებს შირკულებს. მაგალითად: თავადს ან აზნაურს დასჭირდათ ფულები მისთვს, რომ რომელიმე დღესასწაულსე კარგის ტანისამოსით გამოვიდეს, იარაღი კერცხლით ქქონდეს შემოსილი, რსაკრველია ცოლიც სულ აბრეშუმში ღ მარგალიტებში უნდა იყოს, კამბაბ, დასჭირდა ფუფი ღ მიდის სომესთან. სომესი აძლევს ფულს სარგებლით, მაგრამ სარგებელს ფულათ არ ღებულობს; კს ღებულობს ნატურით, ე. ი. ჰურით ანუ ღვინით, ანუ რომ სომესი რწ წელიწადში გამოართმევს იმოდენს სარგებელს, რამდენიც ფულათ მიუცია, ღ რაც ფულათ მიუცია ის თავის რიგსე უნდა გადაისადოს. აზნაური ღ თავადი ამავე არა სწუსან, რადგანაც ჰური ღ ღვინო შინა აქჴსთ, ღ იმას არა ფიქრობენ რომ რასაც სარგებლით აძლევენ ის რომ გაჭყიდონ, არა თუ სარგებელს, არამედ თავისაც გადაისდიან.—ამ გუარი სომესების მოქმედება ძრთელ აწუსებს გლეხებს: მისცემს ერთს თუმანს ვაღათ ღ სწაღმა გლეხმა მუდამ მოსავლის დროს უნდა აძლიოს ჰური ღ ღვინო სარგებულში, რადგანაც ის კერ

ასევეს ამ ფულებს ერთბაშად შეგროვებს და მისცემს ერთის სიტყვით ქართველი გლეხ უნდაა სომეხს ვაჭარს უმათ, რომელსაც, ვაჭარს, რომოდენიმე თუმნის გულსათვის მუდამ ბეგარს უნდა აძლიოს. მე ამითა არ მინდა ვსთქვა რომ სარგებელი სულ არ უნდა აიღოს მეთქი, არა, აიღოს სარგებელი ზომიერი და არ უნდა ფიქრობდეს რომ საჭიროებაში მოასწრო.

მე შევითა ვსთქვი, რომ ჩვენნი თავადი იყო მშუშნიერი სახის კაცი. როცა შინ იყო ტანსუ ეცვა თეთრი შერანგი და ფრიად განიერი მისი ამხანაგი. შევიდნენ ეცვა მსაღუსი ერთს დიღსე შეგროვი ქვეით. ჩიბუხი მუდამ გელსი ეჭირა და როცა ჩიბუხი დაიტლებოდა, ბიჭი იქვე იდგა თუთუნის ქისით, მშინვე ჩამოართმევდა და მსწრაფლათ გაამსემდა ჩიბუხს და მიართმევდა. თუ ცუცხლი არ იქნებოდა იმ ოთახში, ბიჭი გაიქცეოდა და ცალკეობულს ნაკვერცხალს მოარბევინებდა ხელის გულსე. — გარდა ამისა ბატონს ქმინდა ქართული კაბა ენოლეტებით, რომლისათვისაც კინადამ სისხლი დაღვარა უკანასკნელ თათრებთან ომში. ერთი. . . . ამ კაბასთან შესაფერი მსაღუსი, შარვალი, რუსული ქუდი კოკარდით და სხვა შემკობილებანი. ამ ტანისამოსს იცვამდა როცა სსუგან სტუმრათ წავიდოდა სოლმე. როცა ამ ტანისამოსით ჩავდებოდა სოლმე შეკრებილებში, საკრეკლათ შეეცლებოდა მას ხასე: იმისი ხასე სატამდა ერთსა და იმავე დროს დიდს სიამოვნებას უსრუნველობას. — დიდი დუთის მოყვარე გასილდათ: ყოველს კვირას დღე სახლადარში წავიდოდა; მაგრამ, სწორეთ მოგასხენათ, რომ გვეითათ: რისთვის

დადის საყდარში რაში მდგომარეობას ღოცუნა, რა არის ქრისტეს სარწმუნოება, — ის ვერას მოგიგებდათ, რადგანაც მან არ იცოდა დიდი მნიშვნელობა ქრისტეს სწავლისა და ეგრეთვე ღოცვისა. ის დადიოდა საყდარში ამიტომ რომ ყველანი დადიოდნენ და თითონ თავის თავს ამასევე აზრებდა ანაზნაზს და არ მოსთხოვდა.

შეხვედით იმის დღიურ ცხოვრებას. დილით ადრე სდგებოდა და როგორც ადგებოდა, ბიჭი მამინეუ ტანისამოს მიაერთებდა; შემდეგ შირის დაბანას შეუდგებოდა შირის დაბანასე ემსახურებოდა მას ოთხი კაცი: ერთს ტაშტი უჭირავს მეორე წყალს უხსამს, მესამეს უჭირავს შირისსოცო და მეოთხეს სარკე და სკარცელი. რისთვის უნდა ამოდენი მოსამსახურე შირის ბანასე? ამიტომ რომ ბიჭებს სხვა საქმე არა ჰქონდათ და სოცს ბეგარათ ედგა სელზე წელის დასხმა და ამის მეტს ბიჭი არას აკეთებდა და არც არავინ მოსთხოვდა რასმეს. — შემდეგ შირის დაბანას ისაუბრებდა. საუბრის შემდეგ იხდა ეს კაცი ან ბაღონსე, ან ესოში დადიოდა ან ცხენზე შეჯდებოდა და წავიდოდა სადმე, რომ დრო როგორმე გაეტარებინა სადილობამდის. თავის დღეში ამის სახლში ნაბეჭდი გასეთი არავის უნახავს. თუ ღუთის ნიერი ვინმე შემოვიდოდა და ეტყოდა რამე ქრისტესის გარემოებას, რომელსედაც უეკელთვს იცინოდა, თორემ თითონ არას წიკითხავდა, რადგანაც რუსულათ კითხვა ამან არ იცოდა და ქართულ ენასეც არა იხეცებოდა იმისთანა, რომელსაც ჰქონდა ამისათვის რამე ინტერესი. — ამ დროს ან ეფიქრა მამულისათვის, ან მოსახლისათვის; შენ არ მომიკუდე, ამას ჰქვანდა მოურავი, რომელმანც იცოდა ვის სად უნდა

ემუშავან, როდის რა ბეგარა უნდა შეეგროვებინა, და ეს მოურავიც დიდი პატიოსანი კაცი იყო: ბატონს აწაფურს მოპარამდა ერთის ხიტუვით ბატონს აღარაფერი საქმე აღარა რჩებოდა, რადგანაც ყოველისფერი უიძისოთაც კეთდებოდა ისე, როგორც კეთდებოდა იმის მამისა და შაშის დროს. — სადილობის დრო. მთავრობა სამსარეულოში დიდი ყალბაყალია. შუაში დიდი ცუცხლი ანთია და ამ ცუცხლზე სუთი იქნის გოგო და ბიჭები არიან მისეულნი: ერთს უჭირამს დიდს სის შამიურზე აგებულნი ინდოური და ჩქარ ჩქარა ატრიალებს, რომ რომელიმე გვერდი არ დაეწას; მეორე ქათამსა წვამს, მესამე მწვადებს აკეთებს და სს. ასეთი მსადებაა, რომ გეგონება თითქო დიდი წვეულება აქვს ამის პატრონსო. სწორეთ მოგახსენო ჩუქნის თავადს ძალიან უყვარდა კარგათ სმა და ჭმა, ეს სასიათიცა ჭქანდა, რომ მარტო არ შეეძლო სადილის ჭმა, მუდამ ორი ანუ სამი სტუმარი მანც უნდა ჭეოლიყო, რომ ლაპარაკში გაეტარებინა სადილი და შეუნიშნავათ დიდი დრო განუღიყო ჭამაში, რომ უფრო ბლომით ეჭამა და უფრო ბლომით დაეღია. ამაში ლაპარაკი რაში მდგომარეობდა: მოიგონებდნენ წარსულს დროებს დიდის ქებით და ბონებდნენ ახლანდელს განათლებულს საუბრებს; ან ლაპარაკობდნენ სადილობაზე და მწვერებაზე; ან კარგ ტონზე და იარაღზე და სხვა და სხვა ამ გვარ საგნებზე, რომელთაც, გარდა იმისა რომ ამ ლაპარაკში დიდი დრო გადიოდა, არა ვითარცა სარგებლობა არა ჭქანდათ. იმათ ყურებს თავისდღენი არ გაეგონათ ანგლიულების ხიტუვები: რომ დრო გაშიტალიაო. სადილზედ რასაკრეულია, რამდენიმე ვაჟკაცი, წამოსაფეგი ბი-

ჭები დასტრიალებდნენ: ზოგი ღვინოს ასხამდა, ზოგს ერთნაირი საჭმელი მოჰქონდა და ზოგს მეორე ნაირი. ისე რომ იმ ბიჭების შემხედვარს გული დაეწვოდა, რომ ამისთანა ვაჟკაცები ასე უბრალოთ დროს კარგავენ: არც თავისათვის მუშაობენ და არც სხვისათვის. —

შემდეგ ამ მშენებლის სადილისა ჩუქნი თავადი მიეტემა განსვენებას. — ეს სადილი ხამუდამოა. მაგრამ სანატკრესობა მისი სადილი როდესაც დიდი წვეულება აქვს. ამ დროს გაიშლებოდა ბაღთან (რასაკუთრებია საფარულში) დიდი გრძელი ხუფრა, რომელსაც დაიწყობოდა ძალიან უხვად ზური, იმოდენი რომ, აჩათუ იმათ, ვინც იქ იყვნენ მოწვეულნი, ეუფოდათ, არმედ ორ იმოდენ საღვსაც; გაქდა ამისა ღვინოები საუკეთესო ბლომით. ხუფრის თავიდან ნასეკრამდის ეწეო დანახანგალი და საღვებები და დანაშთენ ადგილსეკი არა. მოასლოვდა სადილის დრო და ეველანი მიიწვია ხუფრისაკენ სასლის პატრონმა. თავსაში, თუ ვინ სად დაჯდეს, გადის კარგათ დრო რადგანაც უნდა დასხდნენ რიგზე, ე. ი. ვინც უფრო დიდი შავადია, ის უფრო სეკით უნდა დაჯდეს, მის ქვეით უფრო დაბალი თავადი, შემდეგ აზნაურები. ერთის სიღრუთ ეს საზოგადოება, როგორც ამ შემთხვევაში, ვგრეთვე სხუთშიაც, აჩუქნებენ პატრის ცემას არა ჭკუის სიმდიდრის დაკარ, არამედ დიდის და პატრის შთამომავლობის დაკარ და დიდ და პატარა თავად აზნაურებისა. — როგორც იქნა დასხდნენ, მოსამსახურეები ბუხებივით ირევიან; მანქნით ერთსა და იმავე დროს წვნიანი, საციკო, შემწვარი, ერთის სიტყვით ხუფ რაც სამსარეულოში რა-

მეა. იმასვი არა ფიქრობენ, რომ საჭმელნი როცა გაცივდება, გემო დაეკარგება, არა, ისინი ხსობენ, რომ სუფრას სამსუ უნდა იყოსო და რაც უფრო სამსეთ იქნება, იმოდენათ მეტი ჭება მასწინძელს, თუ გინდ რომ მისი ნახევრის შეკმაც არ შეეძლოს იქ მყოფთ. უნდა თქვან რომ ჩუქნი მასწინძელი ზურადიაო! ამ გვარს ხადილსე სტუმრები საჭმელს უფრო ცოტას მიირთმევენ, მაგრამ სამაგიეროთ ღვინის დჭამალება. გაიმართება ხადლეტმელეკუბები: ვერ იმათი ვინც იქ სხედან, მერე ნათესავებისა, მერე, როცა ესენიც გამოიდევიან, კვდრების შესანდობელს დაიწყობენ. ასე რომ უეჭველათ რამდენიმე ათი სტაქანი უნდა დალიონ თუთოეულმა იქ მსხდომმა. ხანდისხან რამდენიმე სტაქნებს დადგამენ ერთად ზოდნოსსე, და ან დიდს წანწებს ისმარებენ, და ეს ამოდენი ღვინო ერთად უნდა მიირთვათ, გინდა თუ არა სულ ერთია უნდა დალიო. ასე რომ ბევრს იქ მსხდომს არათუ იამება იქ ჯდომა, არამედ მრთელი ეს პატივის ცემა შესამათ შეერგება. საგურველია ჩუქნიში ეს ჩუქნულება: ნებასვი არ გამოიკვინ, რომ რამოდენიც გინდა სვა და სჭამო, არა, იმოდენი უნდა სხა და ჭამო, რამდენიც სსუსსა სურს, ერთის სიტყვით ძალას ატანენ. სწორეთ მოგახსენო, ხადც ძალის დატანება, იქ არც სიამოვნება იქნება და არც ვარგი რამ საქმე გაკეთდება. — როცა ამ ჩუქნის თავადის სტუმრებს შეუვათ თავში ღვინის ძალა, მამინ დაიწყობენ სიძღვრას და ღაზარავს, ასე რომ უველანი ღაზარავობენ და მსმენელივი არაუინა ჭყავთ. — ამის გამოსან ჩუქნიში ქეიფს. ეს რა ქეიფია და ან რა სიამოვნება ვისიამოვნოთ

ხიმღვრით, სომიერის ჭამითა და სმით, სასიამოვნო ლა-
პარაკით დრო გაატარათ; აი რას უკეთა ქეიფი. ერთი
რომ ჩუქნ სიამოვნებით დროს გაატარებთ, ვიქეიფებთ,
და მეორე მსხინძელს ის არ დააკლდება, რაც სრულიად
საჭირო არ არის.

მე მინასამს სოფლებში ემაწული აწინაურშულები. რო-
რომელთაც სხვა არა ვითარი ხაქმე არა აქუთ, გარდა
იმისა, რომ სხვა ქეიფი იქნება: ან ქორწილი, ან ნათ-
ლობა, ან ტირილი, — ისინი უოკვლვან არიან კარგის ც-
ხენებით, კარგის იარაღით, თითონაც მშუქნიერი წამო-
სადგენი ემაწვილები არიან. ესენი ღვინში მოკვლენ — ღვინ-
ობენ, მღვრობენ, სუმრობით საღვს აცინებენ; ტირილ-
ში წავლენ — სტირიან. გული ეწვის მკუდრისათვის თუ
არა სულ ერთია ერთის სიტყვით, როგორც ანობენ,
აშუენებენ ამ გვარს შეკრებულებას. მაგრამ რა გამოდის
აქედან: ეს საღვსი დიდათ საბრალონი არიან, არაფრის
გაგება არა აქუთ, გარდა სვეით ნათქვამისა; წერა და კით-
ხუა არ იციან; ამათ არ იციან არა ვითარი მუშა-
ობა; ცხოვრებენ ვითარცა მცენარეები და სჭამენ სხვის ნა-
მუშავარს. სემო ნათქვამი ქეიფნარი ქეიფები ჩუქნში იშუ-
ათი არ არის. — ხელა ვიფიქროთ ჩუქნ ამოდენა საღვსი
რომ სჭამენ და სჭამენ და სწევენ ამოდენა ხარკს, რა უფ-
ლება აქუთ ამასე. მე უფლება მაქუთ იმასე რაც მე მომიშ-
ოენია ჩემის შრომით. მიმუშავნია ჩემის თავით თუ ხელებით
ამ ჩემის მოკრებულთ კიდევ შემოდღიან ქეიფი გაკვსწიო და კიდევ
ვიცხოვრო კარგათ, მაგრამ ამასთანავე მუდამ თავში უნდა
მქონდეს რომ სხუას ვნება არაფრით არ მოუტანო, არა
თუ ვნება, არამედ უნდა გვცადო რომ შეძლების დაგვარ

შევეწო, როგორც მე იმისაგანაც მოველი შემწეობას. ეს უმეტესი ჭეშმარიტებაა, როცა შატლიხსურათ კაცი კაცს ეწევა, უფრო საქმე გარჯათ წავა, როგორც ერთიხათვს, ერთეთვე მეორესათვს მე აქ ვფიქრობ ანა მარტო რის შირსე.

ჩუჭნ ჩუჭნს მოთხრობას ცოტა დაუმორდით, ღ ანცა გნანომით, ასეა გაგებულათ. ხატონმა მიიერთვა სადილი ღ მიეცა განსვენებას. სძინამს მანამ ეძინება, იმისთვს სულ ერთია დიდს ხანს დაიძინებს თუ ცოტა ხანს, რადგანც იმას დრო არ ეკარება, ამიტომ იმას მუდამ დრო დაე-რგული აქვს. ინება გაღვიძება, ღ აი ბიჭები თავსე ად-განან ჩასცმელათ ღ შირის ღახბანათ. ამ დროდან ვასმ-ძის ჭამამდის... სწორეთ მოგახსენეთ ვერას ვერ ვიტყვი რას შერება, ამიტომ რომ ართვერს არ შერება, არას არ აკეთებს. — ვასმამი შირთხოვა ღ გაემსადა მიღს. ძილის წინ უეტჭულათ ღოცულაობს, მაგრამ რასე ღოცულაობს, განა თუ ცოდვებსე? მას რომ ჭკითხეთ, რასე ღოცუ-ლაობს, მოგახსენებსთ, რომ ცოდვებს ვინანებთ ანა ჭკო-თსეთ რა ცოდვები აქვს, ვერა გეტყვისთ, ამიტომ რომ თითონაც ვერა სცნობს ღ იმა ცოდვებათ არ მიახნია ის, როცა ჩუჭნ სემით ვბთქეით, ან ამას გეტყვით, ღ ან გეტყვისთ რომ კაცი ქვეყანასე უცოდველი არ არისო, მა-გრამ ამასც დიდათ უსწრეთ ამბობს, რადგანც არ ეს-ძის რა არის ქუჭუნას ღ ან ქუჭუნასე ცნობრება. — ილო-ცა თუ არა თავისებურათ, მაშინვე ღოცინში ჩაწევა. თუ ეძინება მაშინვე მიიძინებს ღ თუ არა, რომელიმე ბიჭი უნდა დაუყდეს თავით ღ სულანრები ეღამანაკობ მანამ

ტებილათ დაქმინება. აი საყუარელი მკითხველო, რაში მდგომარეობს ჩვენი დღიური ცხოვრება. —

ერთს მშენებელს საფსულის დილას, ჩუქნი თავადი შემდეგ ჩაიხს და კარგის საუსმის, წამოწოლილია ტანტზე და სული დაუბრუნია მუთაქასე და ღრმით ჩაფიქრებულა ამ დროს შემოდის მასთან ერთი უმაწვლი კაცი, ევროპიულად ჩაცმული, თავს უგრავს მას და ჭკითსავს წამოწოლილს თავადს, თუ როგორ მშუდობით ბძანდება. თავადს სსსეზედ ეტყობა, რომ ძალიან არ ესიამოვნა მას ამ უმაწვლი კაცის შემოსვლა, მაგრამ რა გაეწეობა უნდა მიიღოს. ამ უმაწვლი კაცის მოკითხვასე ის მიუტებს: გმადლობ, მეტი კარგით ვარ, მაგრამ ეს ცუდი ახალი ამბები ძალიან მასწებენ, მე რამდენჯერ მითქვით: რომ რაც დრო წინ მიდის, იმდენი ფუტდება მეთქი. ვის გაუგონია გლეხის განთავისუფლება, როდის მოხდენილა, უმა თავისუფალი ვის გაუგონია. სწორე მოგახსენოთ რამდენს ვიქმნობ და ვერ გამიგონა, ეს რა დროება მოვიდა უქმუნლია სოფლის დასასრული მოახლოვდა.»

უმაწვ. კაცი. «ბატონო რასა სწუხართ, რის სოფლის დასასრული, სოფლის დასრულება ვერ შორს არის. თქვენ რცა ბძანებთ, მაგით ჩუქნი ვახლოვდებით სამოთხეს, სადაც უოკელი კაცი უნდა ტოლები უნდა იყვნენ. ჩუქნი სელაწივის ბრძენი მოქმედება თქვენ რათ გიკვირთ ეგრე თქვენ უნდა გიკვირვოთ სხუა მსრით და დიდი ჭება შესწიროთ, როგორც ღოცამენ მას არათუ მარტო რუხეთი, არამედ მრთელი ქვეყანა. რასა ბძანებთ, ამოდენს ხალხის განთავისუფლება სუძრობა საქმე გგონიათ

იმან თავის მოქმედებით, ამოაღეს ხალხი მხეტურ მდგომარეობისაგან გამოიყვანა კაცურ მდგომარეობაში; ახლა იმ გლეხებსა ჰქვით თავისუფლება, ნება, რომ მოიპოვონ თავის შრომით თავისათვის სიმდიდრე, მიეწიონ განათლებას და გაატარონ ეს ცხოვრება კეთილათ. თორემ რასა გავს ეს, კაცი კაცის ისე უატონია, როგორც მე ამ ხემის სურთუვისა, რომელსაც მინდა გაუვიდი, მინდა ასე მოვიხმარ, მინდა ისე. ასე არ იქნება, ცხადი ხაქმია, რომ გლეხი კაცი და თავადი და ახსნაური, როგორც კაცი, ღუთის გაჩენილია. სრულებით ერთ ნაირათ არიან; ეს რა გახდა, რომ ძალით დამიმორჩილე და გამხადე უმათ. ეს შესაძლებელი იყო როდესაც ქვეყანასე სუფუვდა არა უკუშარიტება და განათლება. არამედ ძალა. ახლა ღუთის მადლით გამოიცვალა დრო და უკვლამ სცნეს, რომ კაცი კაცის უმათ არ შეიძლება.»

თავადი. «თქვენს კარგათ ღაშარავობთ, მაგრამ მე თქნი ღაშარავისაგან ვერა გავგერა. თქვენს ბძანებთ, რომ ბატონი და ყმა სულ ერთ ნაირი კაცები არიანო. ერთნაირი, რომ ვიყოთ ის ხემი ყმა აღარ იქნება.»

უმაწ. კაცი. «მაშ თქვენს მომეტით უპტიოხანი სიტყვა რომ თუ მე დაგიტვიცოთ, რომ ორნივე ერთ ნაირი ბძანდებით, მაშინ თანასმა გახდები გლეხების განთავისუფლებასე.»

ბატ. «მომიცია, მაგრამ ვერა შგონიაგი რომ დამიმტვიცოთ, ამიტომ რომ ძნელი წარმოსადგენია, რომ გლეხი კაცი უკავდეს თავადს.»

უმაწ. კაცი. «ძნელი წარმოსადგენი არ გახლავსთ, მის-

თავს ვისაც ცოტა რაზე ეტყება აქვს ბუნების. საგნებში და კაცურნი ნიჭი სჯავსა აქვს. ეს ბუნებითი საგნები შემოუშვებულა მსწავლული კაცებისაგან, რომელთაც ისწავლეს და გამინჯეს კაცები, როგორც თავადი ისე გლეხი, როგორც და მივიდნენ იმ-ჴემამართლებასე, რომ ყოველი კაცი არის შედგენილი ერთ ნაირი ნივთიულები-საგან, რომ კაცის ძელებს (სველეს), როგორც თავადი-სას ი'ე გლეხისას არა ვითარი განსხვავება არა აქვს, ერთი ერთმანერთთან, რომ მათი მუხვლება (რომლისაგან-საც შესდგება ხორცი) ეგრეთვე ერთ ნაირია, ორივეს ერთ ნაირი ნევრები აქვთ, სხუა და სხუა გრძნობაებისა ორ-განონი სულ ერთ ნაირათ არი შედგენილნი, ე. ი. თავ-ლები, ეურები, ცხვირი, ვნა და სხუა; რომ როგორც თავადი სედაშს ისე გლეხიც, როგორც თავადს ესმის ისე გლეხს და სხუა ერთი სიტყვით ანატომიური განსხვავება მათში არა ვითარი არ არისრა. ეგრეთვე არ არის განსხ-ვავება მათს ფიზიოლოგიურ ცხოვრებამიტ: სამი დარწმუ-ნებულები სართ, რომ გლეხიც ისე სჭამს, როგორც ბატონი, ორივენი სჭამენ ერთ ნაირათ და ამ საჭმელისაგან ერთ ნაირათ ასლდება კაცის სსეული. ერთის სიტყვით მათში ანატომიური და ფიზიოლოგიური განსხვავება არა ვითარი არ არის შესკდეთ მათ ფიზიოლოგიურს ცხოვრე-ბასაც. აქაც არა არის არა ვითარი განსხვავება: გლეხკაცსაც ისე შეუძლიან ფიქრი, როგორც ბატონს, ეგრეთვე სწავლა, ეგრეთვე გრძნობს სიამოვნებას, ეგრეთვე უსიამოვნებას.....

ბატონ. «თქვენს ძალიან ბევრი იღაჴარაკეთ და სწორეთ მოგასსენოთ ბევრი ვერ ეტყობ. თქვენს დამანახვეთ ისე-

თი განსხვავება, რომ მე გავიგო. რა ვიცი რა არის ანატომია, იფიზიოლოგია და ფსიხოლოგია.»

ყმაწ. კაც. «თქვენ მართაფსა ბძანებთ. ეს რისგან წარმომდგება? იმისგან რომ არ გინწყავლიათ თქვენ ეს სანგები, რომელნიც უოკელმან კაცმან უნდა იცოდეს, რადგანაც უამ სანგებოთ თქვენ თქვენნი თავის ცოდნა არ შეგოდლიანთ და ესვი ყველასე შირველი დახინტურესოცა, რომ კაცმა ვერ თავისი თავი უნდა იცნას — მაგრამ მე ვეცდები რომ რამდენიც შეიძლება ცნადათ დაგანსოთ. აი მოიყვანეთ თქვენნი სიმამრი თავადი ღავით და მისი მოურავი ბუქანი, როემელსაც როგორც თავადი ღავითი, ეგრეთვე თქვენც უწოდებთ ჭკვიან კაცათ. ერთი ბატონია და მეორე ყმა, გაშიშვლეთ ორივე და დააყენეთ ერთათ და დაიწყეთ სინტეზა ორივენი თავადგან იესეპადლის თუ რამე განსხვავებასა შიგნით: თავი ორივეს ერთნაირი აქნებთ, ეგრეთვე თავლები, ცხვირი, ყურები და სხვ, თავის ნაწილები ტანზედაც კერძან განსხვავებას იზონით, აკვამეთ ორივეს საჭმელი, ორივენი ერთ ნაირათ საჭმენ ერთ ნაირათ სვამენ, რასაც ერთი არა საჭმს, ეგრეთვე მეორეც, მაგალით: ქუას, სეს არც ერთი არა საჭმენ აბა ახლან თქვენ მიხვეწეთ რითი ტანსხვავებების თუ თქვენ მეტყვიით, რომ ბატონს უფრო ნაწინარი ტყავი აქნებო, ვინამ გელსსაო, აი რას მოვასხენებთ ამასე: დააყენეთ გლხინც ისეთ მდგომარეობაში როგორც ბატონი და მალე დაინახამთ, იმასაც ტყავი გაუნაწინადება. იმას ტყავი ნაწინარი არა აქნებ, ეს იმისგან წარმომდგება რომ მას ზერანგი და სხვა ტანისამოლი ისეთი აცვია, რომელნიც მე-

დამ სესამენ მის ტანს ღ გარდა ამის იხინი, მუდამ მუ-
შაობაში არიან ღ უწმინდურ ცხოვრებაში: ამისთანა ცხო-
ვრებაში, როგორც გლეხია ბატონიც რომ ჩაყენოთ უე-
ჭკელათ იმხანც იმისთანა ტყავი გაუნდება.— სწავილოთ
მათი ჭკვა. აი ეს მაგალითი მე მოგიყვანეთ რომ ცხადათ
გიმტკიცებთ, რომ გლეხსაც შეუძლიან რომ თავადსე ჭკ-
ვიანი გახდეს, რადგანაც ამ მაგალითსე ამ გვარი ახრი
თქვენსგან ბევრვერ გამიგონია. რამოდენი მაგალითებია,
რომელად აჩვენებენ, რომ ყმები დიდი მსწავლული კაცები
გამოვიდნენ. მამასამე. ამასედაც წინააღმდეგი არა გეთქ-
მისთ რა. ერთი სიტყვით გლეხი თავადისგან როგორც
ბუნებითად, ეგრეთვე ფსინოლოგიურათ არათი არ განი-
რსკვიანს.»

ბატ. « კც თქვენნი ღამარავი სწორეთ ჭკუასედა ახ-
ლოა, მაგრამ მანც კარგათ ვერ გაგიგე, ერთი მიბძანეთ
კეთაყუბა, მე რომ ჩემი გლეხები გაგათავისუფლო, რა ხა-
რგებდობა ან მე ღ ან ჩემს შულს ღ შულის შულებს.»

ყმა. კაცი. «ბატონო, როგორ იქნება ეგრეთი ღამა-
რავი, თქვენ ხულ თქვენ თავსე ფიქრობთ, რასა ბძანე-
ბს ხაღმართო წერილი შევიყვანე მოყვასი შენი. ჩვენნი
მოყვასი ყოველი კაცია; სიუწარულს მოყვასისადმი მამის
გამოვანენთ, როცა ჩვენ მისთხსაც ვიზრუნებთ, ღ თუ
ამას არ ვასრულებთ, მამასადამე ხაღმართო წერილის წი-
ნააღმდეგები ვართ, ვინც ხაღმართო წერილის წინააღმდე-
გებია ის ღუთის წინააღმდეგია, მამასადამე ჩვენ ეგრე
ვიფიქროთ, როგორც თქვენსა ბძანებთ, ყოველთს ცოდ-
გში ვიქნებით თქვენს უგებულათ გსურსთ რომ თქვენ-

მს შუღმა ღ შუღის შუღმა ისარკებლან რამე. ესეც უეჭუტ-
 ლი იქნება. თქუენ აიღეთ მაგალითად ანგლი: ანგლიაში
 ყოველი ხალხი თავისუფალია, იქ არ არის ბატონეობა,
 ეს ხალხი დიდათ განათლებული ხალხია ღ ყველანგედ
 მდიდრებიც არიან სუყველანი, ეს რიხგან წარმოსდგა?
 იმისგან რომ იქ ყოველი კაცი თავისუფალია, ყოველი
 მუშაობს ღ იმის მოგებულზე არავის უფლება არა აქუენ,
 გარდა იმისა, რომ ის სასუფუიყო გადასასადს ისდის. ეს
 რომ თავისი მუშაობით მოიგებს, მამხნადაძე მისი ცხო-
 ვრებაც კეთდება; ცხოვრებას კარგათ, სწავლობს ღ თავის
 სწავლით იგონებს სხუა ღ სხუა მამანებს, სხუა ღ სხუა
 ნაირ მამულის მოვლას, ღ ამით როგორც მის სიმდიდ-
 რეს ემატება ეგრეთვე სხვასაც, ამიტომ რომ იქა თავიდ-
 ენი არავის დაუძალავს; თუ მოიგონებს რამე, მამინვე
 აცნობებს ყველას, ღ ყველას ამით ეწევა; ეგრეთვე სხუა
 ვინმე შეწევა მას, ღ ამითი ერთობით ყველას საქმე მ-
 ვენივრათ მიდის, ყველანი მდიდრებიც არიან, განათლე-
 ბულებიც ღ ბედნიერებიც, ეგრეთვე თქუენი მაგლებიც
 იქნებოან: განათავისუფლეთ გლეხები, მიეციეთ მას სუა
 თავის მონაგებზე, ნურას ნურავინ წართმეუნ, მამის იმის
 შეუძლიან განათლება ღ ეგრეთვე საქმის წაყვანა როგორც
 ანგლიელებს. განა ქართველ კაცი ანგლიელსგედ, ანუ სხუა
 ხალხსე უნიჭოა? არასოდეს. აბა დააყენეთ ქართველი იმ
 მდგომარეობაში როგორ ანგლიელი ღ შესუდამით რომ არა.
 ამ უკანასკნელის აზრის წინააღმდეგი წარმოსთქუა ერთმა
 მასწავლებელმან; მაგრამ ამით მარტო
 თავისი უცოდინარობა დაამტკიცა. მას არა სცოდნია უბ-

რადღა ჭკმძარიტება, რომ კაცი ერთი ერთმანერთზე დაბლა იმიტომ სდგას, რომ სხუა და სხუა მდგომარეობაში დაყენებული არიან. — აი ბატონო ჩას მოვასსენებთ, განთავისუფლებით გლეხიც გაბედნიერდება და ყველასათვისაც კარგი იქნება. რასაკერძეულია ეს ერთბაშით არ გაკეთდება ამის უნდა დრო და ითხოვს ჩუქნუგან შეწირულობას.»

ბატო. «თქვენმა ღანაჩაკმა უწორეთ ჭკუასედა მომიყენას. ჭკუა როგორღაც გამეხსნა, ვხედავ, რომ კერე უნდა იყოს, როგორც თქვენსა ბძანეთ; მაგრამ ჯერ კიდევ არა ვუკვითდები, ამიტომ რომ, ეს დიდი საქმეა, უნდა კარგათ მოვიფიქრო ეს საქმე.»

ყმაწ. კაცი. «იფიქრეთ ბატონო, უფიქრელათ არა ვუკვითდებარა; და ამასთანავე გირჩევთ, თუ გინდათ, რომ უფრო ცხადათ დაინახოთ ჩემის სიტყვების ჭკმძარიტება, სშირათ შესვლით სოფლე განათლებულის კაცების ღანაჩაკს, ნუ დასტინით სოფლე მათ, ამიტომ რომ ყოველი კარგი ქუჩუანსაც გამოდის განათლებისაგან. ამასთანავე ეტადეთ თქვენის გაყის განათლებას, ნუ გყავთ გაბრიყუებული, ნუ აკარგეინებთ დროს, გაგზავნეთ რუსეთში და სამძღებარ გარეთ, ღუთის მადლით შეძლება გაქმნეთ და ნახანით რომ ბოლოს თქვენს მიუღამი მლოცველი იქნება როგორც ისე, კერეთვე ყოველი კაცი, რომელნიც მის განათლებისაგან სარგებლობას ნახავენ. — ოჰ, ღიღის ღანაჩაკით თავი შეგაწყინეთ, ღმერთსა ვსთხოვ, რომ ეს ჩემი ღანაჩაკი უსარგებლო არ იყოს. მშველობით ბძანდებოდეთ.»

ყმაწული კაცი, რომ გავიდა, ჩუქნმა თავადმა თვალები

კახელს და შენატროდა, რომ ის ასე უმაწვლი კაცია და ემოდენა გაგება აქვს. მერე ჩაფიქრდა და ამბობდა ეს საკურველია, ამ ცოტამ მისმა ღაშარაკმან, რადაც ცვლილება მოახდინა ჩემში, თითქო თავლები გამეხსნა, თითქო სინათლე მომეძატა, აბა ასეა უფრო ბევრი რომ გავიგონო, ხომ უფრო დიდს სიამოვნებას ვიგრძნობ. მამ უკველათ ამ ჩემს ალექსანდრეს გაგზავნი სადმე განათლებულ ქვეყნებში. ისწავლოს ამაზე უმეტესი სიმდიდრე რაღათ უნდა ამ ფიქრებმა სასე გამოუცვალეს, მის სასეცე ხსნდა დიდი სიამოვნება შემდეგ ამისა. ღრმით ჩიქიქრდა.

თავი მეორე.

ღრმით ჩაფიქრდა და დიდი ხანს ფიქრობდა, და ეს დრო ამისათვის დიდი ბედნიერი იყო, რადგანაც იმან. ამ დროს ბევრს კარგედ იფიქრა და ბევრს კარგს აზრებულ დადგა. შიკველათ ის ფიქრობდა გლეხებზე და და უმაწვლის დამტკიცებას არჩევდა და კიდევ სჯეროდა, — რადგანაც უკველის კაცის ჭკუა ბუნებითად ისეა დაყენებული, რომ ღლიურს დამტკიცებას უფრო ადვილათ ითვლებს, ვინმე უღლიურს რაც უნდა გაუნათლებელი იყოს. — და კიდევ არა ვეროდა რადგანაც იმის არ შექმლო გაემარებინა თავისი აზრი მსწავლეულის დამტკიცებაებით, მაგრამ ის ფიქრობდა ასე: მე სხვისგანაც გამოიგონია, რომ ევროპაში დიდი ჭკვიანი კაცები არიან და თითქმის სულ უბრალო ხალხიცაა განათლებულნი არიან და და დიდი ხანია

მოსწერო ბატონ ფშობაო; მერმეც ესა, რომ თუ ეს ბატონყმობის მოსწობა კარგი არ იყოსო, ჩუწნი სელმწიფეც არ იწამდა ამხაო, რადგანაც ჩუწნი სელმწიფე ჭკვიანი კაცია. ამ გვარ ფიქრებმა იმ მდგომარეობაში დააყენეს, რომ გლეხების განთავისუფლებაზე ძალიან უარზე აღარ იდგა, მაგრამ როცა წამოიდგენდა რომ ყოველი აღარ ეუოლება, რაღაც დიდს უსიამოვნებას გრძნობდა მართლს თავის სსეულში. — იმის ფიქრების მეორე საგნათ შეიქმნა თავის ზატარა გაყის აღსდა. ამასედ უფრო ადვილათ დათანხმდა ჯ გადასწეიტა, რომ დაუჭიროს მასწავლებლები, რომელთაც უნდა მოემზადებინათ მალაღი სწავლის მიღებისათვის ჯ მეტე გაკეზაგნა რუსეთში. —

ამ მეორე საგანს მალე შეუდგა; მისწერა თფილისში თავის მეგობრებს. რომ ემოვნათ ხანდო კაცები, რომელთაც შესძლებიოთ მისი შჯლის მომზადება. ჯ გამოეცხანათ მისთვის სოფელში. სარჯსედ არა მუნწობდა.

ცოცხა ხანის განმავლობაში მას მოუვიდა ხანდო კაცი ჯ იხინი შეუდგნენ ზატარა აღექსანდრეს სწავლას.

აღექსანდრე იყო იმ დროს თორმეტის წლის, ჯ არც კითხვა იცოდა ჯ არც წერა; სასით იყო მშენწიერი, კარგი მართლის ბეგებულების ზატარონი, რადგანაც ის იყო გაზდილი იმ გვართ, რომ რასცეი ხიამოკნებას მოინდომებდა, იმის წინააღმდეგი არავინ არ იყო, სუყველაფერს მის სურვილს ასრულებდნენ, კარგი იყო იმისი სურვილი, თუ ცუდი, ამას არავინ არ უყურებდა, რადგანაც მამა მისს იმის მეტი შჯლი არა ჭყავდა. ამიტომ იმას სასიათი ძალიან გაყრყნა, არავის არა რას უყურებდა ჯ

რახაც ის მოინდომებდა სულ ისე უნდა მომხდარიყო. ამის გამო იმის მასწავლებლების ძალიან უჭირდა იმასთან შეთხზება: როცა ხწავლის დრო იყო, ის სსუკან მარბოდა, ჯ მარტო მამინ დაუყვდებოდა სოლმე სწავლას, ჭოცა თავისი ქეიფი იყო, ჯ ეს ქეიფი. უნდა მოგახსენოთ, ძალიან იშვიათათ მოუვიდოდა სოლმე. მასწავლებლის დარბეხას, ასე შეგონებას არ იღებდა სოლმე; მაგრამ მასწავლებელი გამოცდილ კაცს გავდა, მიუსდა იმის სისუსტეს; მისდომაც არ იყო ძნელი, რადგანაც კარგა გაცნობისი მამის მიმართულება, ეტრეთვე უოკელიფერი რახაცვი მასვედ შექმლო ჭქონებოდა მოქმედება ჯ იცოდა რომ ეს უოკელიფე მოქმედებანი ყმაწვლის გულში ღრმათ იბეჭდებიან ჯ ყმაწვლი იმის დაგვარ სტნოგრებს ჯ მისი სურვილიც იმის დაგვარნი არიან. იმ მსწავლეულებთან ერთხელ უთხრა ყმაწვლს, რომ თუ შენ ვარკათ ისწავლიო, მამინ ადვილათ მიიღებ ეპოლეტებსა ჯ ძალე ლენერალიც გახდებიო, აი როგორც ესენი, ესენი ჯ ესენიო, ჩამოუთავადა მან გენარლების ხასკლები, რომელთაც ყმაწვლი იცნობდა; ჯ თუ არაო, აი ასე იქნებიო, როგორც — კიდევ ხასკელი უთხრა. ამ ხიტუვებმა ყმაწვლი თითქო გამოსავლიძეს ჯ მართლად მუყათათ დაიწყო სწავლა ჯ ძალე ისწავლა კითხვაც, წერაც ჯ ხატებსაც მოჭვიდა ხელი. ამის ბუდთ მასწავლებელიც კარგი შესვდა; ეს კაცი ისეთი იყო, რომელმაც იცოდა, როგორ წაუყვანა ამ ყმაწვლის გარდა, იყო კარგი ჯ შატოხსანი ბუდალოლი. რაღა ბუერი თავი შეგაწყინოთ, ამ ყმაწვლმა სუთან თუ ექვხის წლის განმავლობაში მთელი გეპნასიის გუარსი გაიარა, ასე რომ მზათ იყო რუსეთში წახსკვლეათ. მა-

სწავლებელი ჯერ თავიდან ელაპარაკებოდა სულ ეპოლე-
ტეზზე, და ამითი ემაწვლს სწავლისათვის სურვილს უღვი-
ძებდა და თან და თან მისცემდა მას რუსულ წიგნებსა, ჯერ
ძალიან ადვილი განსაკებელს და მერე უფრო და უფრო
მსწავლულ წიგნებს, რასაკურველია, რასაც ემაწვლი ვერ
გაიგებდა, დიდის ხისხლისით უხსნიდა სოლმე. ამ დროს
ხანდის ხან აძლევდა სოლმე გატეხას სასოგადო განათლე-
ბაზე, უნივერსიტეტებზე, და რასაკურველია ამ უნივერ-
სიტეტებს ძალიან უჭებდა, ეუბნებოდა, რომ იჭიდებან გა-
მოდინ მსწავლული კაცებია, რომელთაც მართელს ქვეყ-
ანაში ჭება აქვთ დაკარდნილია ასე, რომ ბოლოს ემაწვი-
ლდა მონდობა წახვლა რუსეთში და შესვლა ძალად ხას-
წავლებელში ხადმე, ამ დროს ემაწვლი არ იყო რიგიანათ
გასხნილი ჭკუის, ამიტომ რომ ემაწვლს მართო ტემნა-
ზიის კურსი არა ხსნის, ამისათვის საჭიროა რიგიანი სა-
სოგადოება, ხდაც შეუძლიან კაცმა ელაპარაკოს, ე. ი.
სთქუას თვის აზრები და გაიგონოს წინააღმდეგი. ამი-
თი კაცი თავის აზრს თითქო ხარმამსო, ასე რომ რაც კარგი
და სათუძვლიანი აზრი იქნება, ის დარჩება იმ ელაპარაკი-
დებან და სხუა უბრალოეი სულ დაიკარგება, ვისაც ამისთა-
ნა ბეჭითი გამოხარმული და განწყენდილი აზრები ბლო-
მათ აქვს გოგრაში, იმასა ჭკვიან გასხნილი ჭკუის კაცი.
ჩუტხს ალექსანდრეს ხად შეეძლო ამ საქმის ქმნა და ამი-
ტომ ემზადებოდა რუსეთში წასასვლელათ და გასხნილი
ჭკუინაეი არ იყო. — ამასაც რასაკურველია თავის
მსრით რაც შეეძლება ამზადებს შვლს, უკერამს ტანისა-
მობს ქართულს, უმზადებს თულებს, ბოლოს უძოუნა კა.

ცა გაგზავნა შული, შავრამ ხად გაგზავნა? გაგზავნა ის გოარიგორეტისკის ინსტიტუტში, რადგანაც იქ ასწავლიან მამულის მოვლას. მე სუკით მოგახსენეთ ის პრაქტიკული კაცი გახლდათ მეთქი. საჭიროთ ვრაცს მოკლეთ გაგაცნო მკითხველთ იმ ალაგს ღ იმ საზოგადოებას, სადაც უნდა ეცხოვრონ ჩუქნს ალექსანდრეს. გორკა არის პატარა ქალაქი, სადაც ცხოვრობენ პროფესორები, სტუდენტები, ურბები ღ გლეს კაცები. ამ ქალაქში არის ინსტიტუტი ბერძნულით ღ სსუა კარგ ადგილებით, სადაც არის სამაგალითო. ე. ი. აქ მუშაობაა ისეთი, როგორც სწავლიან დიდი გამოცდილი ღ მსწავლელი კაცები, აქ ამუშაობენ სსუა ღ სსუა მაშინებს ღ ემაწულ კაცს შეუძლიან თავისი თვლით დაინახოს მრთელი საკეთე სწავლისა, შესასებ მამულის მოვლისა. აქა ჭყავთ სსუა ღ სსუა ნაირნი პირუტყვი, იმათაც ეგრეთვე უვლიან, როგორც სწავლა ეუბნება, ღ ამის გამო მამულის მოვლა, პირუტყვების შენახვა ღ გამრავლება მიდის მშენსნიერთ, სამაგალითოდ. რასაც პროფესორთი უკითხამს სტუდენტებს კათედრიდან, ყოველი შტკიცდება პრაქტიკაზე ღ სტუდენტები თავის თვლითა სედაშენ.—ამ ინსტიტუტში არიან სსუადა სსუა გვარის ხალხი; რუსები, ქართველები, პოლშელები ღ ნემენცები, ამთ ყველას თავისი საზოგადოება აქვით, რომლითაც ქართველი ქართველთან, რუსი რუსთან ღ სსუა. ფრიად ხსლოდებიან როგორც ერთი ნაციის ხალხი ღ როგორც ერთის ნაციონალიურის ინტერესის მქონებელი; კარდა ამისა მრთელი სტუდენტობა კარგათ არიან ერთმანერთთან დახსლოვებულნი, რადგანაც ამათ ერთი საზო-

გადო ინტერესი აქეთ — განათლება. ეს ამოღენა უმანჯლო
 კაცობა ერთი ერთმანერთგან განსხვავდებიან სასიათით, ჩვეულებით,
 სწავლის ხიუვარულით. ღ არა ხიუვარულით ღ სსუა; მაგრამ
 ერთი სასიათის იქ საზოგადო ეს გერმანიული მიმართულება,
 სსუა ნაირი აზრი პატიონხლობაზე ღ ამის შეგინებაზე ღ
 აქედან გამოდის სსუა ღ სსუა ნაირი უკმაყოფილება ერთ-
 მანერთში ღ არა იშვიათათ დუელები. ჩუქნა ვსთქვით,
 რომ ამ ქალაქში ცხოვრებენ ურები, რომელთაც ხელობა
 ვაჭრობა არის. მათი ვაჭრობა ფრიად სამაგულია: ისინი
 არ ინდობენ გლეხს კაცებს, რომ მოატყუონ. უნდა ვსთ-
 ქვით რომ იმ გორკის ასლო მასლო მცხოვრები გლეხი
 კატები ძალიან ჭკუაზე ხუსტი საღისი არიან, რომლის
 გამოც ურთან არ ვაუჭირდება იმათი მოტყუება. მაგა-
 ლითად: გლეხს მოაქვს ხოფელიდგან პოკონკით შეშა ქა-
 ლაქში გასახიდათ ღ იმ ფასით უნდა იყიდოს რამე სა-
 სლაში რამე საჭირო ნიუთი, მაგალითად მარლი. ურია
 უდარჯებს მას ქალაქის გარეთ ღ როცა გლეხი კაცი მო-
 ხლოვდება მას ურია აყენებს ღ დაუყოფს ვაჭრობას. ამ
 ვაჭრობის დროს ურია აყენებს მას არაუიდ სამსეს ჭურ-
 ჭელს, რომელიც მისთან ჭქონდა წამოღებული. გლეხი
 კაცი ვერ უარსეა, არ სვამს ოტკას; მაგრამ ურია არწ-
 მუნებს მას: რომ ის იმის მეგობარია, ღ ამისგამო სუ-
 რს მას, რომ პატივი სცეს. გლეხი კაცი (რომელიც რუ-
 სეთში დიდი მოკვარულნი არიან არეისა) გამომართმევს
 ერთს სტაქსს ღ დაღევს. ამ დროს ვაჭრობა მიდის თა-
 ვის რიგით. ურია უსხამს მეორე სტაქსს ღ გლეხი სვამს
 ამ მეორესაც ღ კიდევ თანხმდება იმ ფასზე, რასაც ურია

აძლევენ შემდეგ როცა გარიგდებიან, რასაკერძოვითაა ძალი-
 ან მცირედი ფასად, ურია უსხამს შესამე სტაქანს ღ, შე-
 მდეგ ამის დალევის, წაიყვანს გლეხს სასაღი. სასაღი მი-
 იყვანს, დაატლევისა ზოგისკა, ღ ამ დროს კიდევ დააღე-
 კინებს ოტკას. დასასრულ მოდგა რიგი ფულები მირე-
 მის: ურია უთვლის აი რამდენი გერგებაა შემისათვს,
 აი ამოდენა ღ ამოდენა სტაქანი არაუი დაღიეო,
 ეს არაუი ღირს ამოდენა ღ ამოდენა ფასათ,
 მამსადაძე შენ გერგება რამოთენიმე კოპიეიო. გლეხი
 კაცი ეუბნება, რომ, თითქო ოტკა მეგობრობისაგამო და-
 მალეკინეო ღ ახდავი ფულებს მირიცხამო. ურია უმტვი-
 ცებს, რომ ფოველს იმ გვარს მეგობარს რომ იმოდენა
 არაუი დააღეკინოს სოღმე, მისი საცხოვრებელი სულ
 ერთს წელიწადს არ ეყოფა. რა ქნაშ გლეხმა კაცმა ამ
 მცირედის ფულით: მარლი იყიდოს, ძალიან ცოტას მი-
 სტემენ. გააქნებს სელს ღ ფულემს ისევ ურიას აძლევენ ღ
 ეუბნება რომ, ბარედამ ამისი ოტკა დამალეკინეო. ურია
 რასაკერძოვითაა დიდის სიამოვნებით აღეკინებს, რადგანაც
 ის ამ ოტკაში ერთი ათათ იტებს ღ გლეხიკი შინა ბრუ-
 ნდება უარარათ. ამისთანა მაგალითები ფრიად ბევრი
 სდება სოღმე იქ—ურები, გარდა ამის, ძალიან იტებენ
 იქაურს სტუდენტებისაგან. ზოგს სტუდენტს არ მოზღის
 სოღმე რიგიანათ, ფულები, ღ იმისთანა საჭიროება შესე-
 ღება, რომ ფულები ძალიან უჭირს ან სახლის ქირა უნ-
 და მისცეს, ან სადილის ღ ან სხუა რამე საჭირო, თუ
 არა საჭირო საქმისათვს, რა ქნას იმან? აი იტებს რამე
 ნიკოს. ან ტანისამოს ღ მიაქვს ურიასთან დასაგირავებე-

ლად, ურია თიდის სისარულით იღებს ამ კარგს სტუმარს და აძლევს ფულებს დიდის სარგებლით. ამ გვარ ლეონტიით ურები დიდს ფულებს იკებენ. ერთ დიდის სარგებლით, ძეარე იმითი, რომ როცა სტუდენტს არ შეუძლიან მისი ვალის გარდასდა, იმას აქენ სება გაჭყიდოს ის ნივთი, რომელიც აქენ გირაოთ აღებული. შენიშნეთ, რომ ის მეოთხედ ფასის მეტს არ აძლევს რაც ნივთი ღირს. — გარდა ამისა სტუდენტები ვაჭრობენ ურებისაგან, რომელნიც აძლევენ ვალათ და რასაკერვლია, ვერ მისცემს უფრო ძვირფასათ და მერე მომეტესულისც დაწერს.

სხუა საზოგადოება, სადაც სტუდენტს შეუძლიან დაინახოს ნამდვილი ოვასური ცხოვრება და მოიხილოს შრატეიკულაობა ცხოვრებაში, იქ არ არის.

აი მოვიდა ჩუნი ალექსანდრე აქ. შირველად გამოეტყდა ქართველ სტუდენტებს. რომელთაც მიიღეს დიდის სიამოვნებით და მამისვე გამოჭყითსეს მისი გარემოება, თუ რას აზრებს ან რა აზრით წამოსულა იქ. იმან რასაკვირველია მიუგო, რომ მას უნდა წლეულვე დაიჭიროს ეგზეციენია და შევიდეს ინსტიტუტში, როცა ისინი კარგათ გაიცნო იმას გაუკრდა, რომ სტუდენტები ერთმანერთში იქცევიან როგორც რიგია; არ არივენ არცა თავადობას. არც აზნაურს, არც ღუდლის შუღს და არც იმას, რომ, რომელი მდიდარია და რომელი უფრო ღარიბი. სტუდენტს თავისი მხრით არ მოსწონდათ, რომ ის იკვხიდა თავის თავადობით და რასაკერვლია, ერთს დროს როცა ერთათ იყვნენ შეკრებულნი, ჩამოატდეს ამასე ლაზარეი

დ ამტკიცებდნენ, რომ თავადი ღ აზნაურობა ღ სსუბ
 წიმიე განჩიკვა ხალხში ურიგოა, რომ ვაცი ვაციხვან გა-
 ნინჩუკა მარტო ჭეუის სიმიდირით ღ სიღარბით. — ამ
 ღაპარაკს ჭქონდა მასზე მოქმედება, მაგრამ კიდევ ვერა
 სუეროდა, რადგანაც სიემიწულით ჭქონდა გუღში სსუბ
 აზრი ჩანერგული; მასკი შერებოდა, რომ სტუდენტებთან
 იქცეოდა სსუბ ნაირათ ღ თითონაც ამტკიცებდა ზემო
 სათქვამის სიმათლეს. — გარდა ქართველების სტუდენტე-
 ბისა, გაიღრა იმან სსუბ სტუდენტებიც ღ ეველგან კხმე-
 და სსუბ ღ სსუბ ღაპარაკი, (აქ უშუბუ ღაპარაკის საგნებს,
 რადგანაც ამ სტატიის დანიმნულება სსუბ არის) რომლი-
 თაც იმან ესსნებოდა მრავალი საგანი, რომელზედაც არა-
 ოდეს არაფერი არ გაუგონია.

გაკიდა რამდენიმე ხანი ღ ეგზამენის დროც მოას-
 ღოკდა, ღაპარაკობდნენ, რომ ზეტერბურლიდგან მოწერი-
 ღობაო, რომ ეგზამენი ძალიან ძნელები უნდა იეოსო.
 ამ ამბავმა ჩქნნი ადექსანდრე ჩააფიქრა ღ მიიქცა ამ
 ოსტატობასე. იმან გაეგონა, რომ გოგამში სცხავრებს
 ერთი ზროფესსორიო, რომელიც უეჭუნწლათ მიაღებინებს
 ინსტიტუტშიო იმათ, რომელნიც იმასთანა მდგარან, . .
 . . . ეს ემიწული წავიდა ღ სთხოვა იმასთან დადგომა.
 ზროფესსორმა დიდის სისარულით მიიღო. . . .
 . . . დაიწყო ეგზამენიები ღ ჩქნნი ადექსანდრეც ჭ-
 მოცხადა იქ. ხადაც ის ზროფესსორიც ივდა.

გაათავა ეგზამენი ღ აი ჩქნნი ადექსანდრე სტუდენტი.
 რასაკურველია ეს შემთხვევა უნდა იდელსახწაულას. მოი-

წვია ყველა ქართველები და სხვა სტუდენტებიც, რომელთაც იცნობდა. გაიმართა სადილი და ამ სადილზე აკურთხეს ის სტუდენტათ და ყველამ თავისი მხრით წარმოადგინა სიტყვები სსრ-ს და სსრ-ს საგნებსად: ერთმა სიტყვა სტუდენტობის მნიშვნელობაზე, მეორემ კაცის გაღებულებაზე ქვეყანაში, მესამემ მამულის სიუწარეულზე, მეოთხემ პატიოსნებაზე და როცა პატიოსნება შეგინებული იქნება, სტუდენტი უჭკუნილად დუღავს უნდა გავიღებ (ეს უკანასკნელი ნუშტი იყო) და სხვებთან ვინაცუი შექმნოს სიტყვა.

შემდეგ ამისა აღუქმანდრემ ბევრი რამ გაიგონა და გაიგო სტუდენტური ცხოვრება, ამ გვარად დაიწყო ცხოვრება. იმას დუღავს ძალიან არ მოსწონდა, რადგანაც ის ფიქრობდა დუღავსი შექმნათ მოკვლათ და დედამას კვლარ ნახადა და მეორეთ იმისთვის რომ თავის ხუროდეს კვლარ აღსრულებდა — ვერ გაიგებდა მრთელს ქმნიანში ხახელს. სან დადიოდა და სან არა ლექციებზე, რადგანაც თავითვე არ მოეწონა ეს საგანი, რომელიც იასრულობდა მისგან მუყაით სწავლას და ბევრითობას, მან გაიგონა ზოგ ზოგი სტუდენტები, რომელნიც ცხოვრებდნენ ქალაქის თამაშობით და ამათაც იამათ ამისი გაცნობა, რადგანაც მდიდარი კაცი იყო და შექმნათ ამისგან სარგებლობა. ამანაც თავისის მხრით შეახვია და მოსწონდა ეს სასოთკალობა, სდაც თავს არ იმტკრებდნენ ხანების სწავლით და ატარებდნენ დროს სიამოვნებაში. ჩუნი აღუქმანდრე მუდამ ატარებდა ქალაქში და რასაკრეველია ყოველთვის რიგანათ ისდიდა, და კაცი, რომ მოეკოს როდისმე იმსაც, მიიღებდა თუარა ფუფს, აბნეკა. გარდა ამისა შეეხვია ზირველს სმას და სმირათ ბი-

ღიარდსედ თამაშობდა. ამ გეარათ ხტარება მრთელს წელწადს. რასაკვრელია სმირათ დადიოდა ქართველებთანაც რომელნიც მუდამ განინწყოდნენ. სტუდენტებთან, განსაკუთრებით მუყაითობით თავის შეციალურ სანუბსედ ღ გარდა ამის ისინი არ უშვებდნენ უყურადღებოთ სსრუ სანუბსაც ღ ქქსენის სხალ ამბებსაც. ამათთან დადიოდა სოლმე მეთქი ღ აქ სეკრის რამეს შეიძენდა სოლმე, ასე რომ თუთონ კითხავს არ ეძალეობდა ღ ისეთი შესანიშნავი ამბები იცოდა სოლმე ყოველთვს ღ თუ სადმე შესრუდებოდა სსრუგან, რასაკვრელია იტყუადა რომ თითონ ნაკითხილა ღ სსრუსაც იტყუადა რასმეს, რომელიც კიდევ გზონილი ქქანდა, ასე რომ ვერ იმას არს ქქანდა თავისი საკუთარი სრუ, ფიქრობდა ღ სვიდა სსვის არრებით ღ სვით.

მასლოვდა ეგზემენიის დროც ღ ალექსანდრე სრულებით არ არის მომზადებული ღ ეგზემენიამიც ჩაჭრა ძალიან ეთაკილება, ერთგნით იმითი, რომ ამსანაკების რჩსვენის, მეორედ, მამაც უკველია გაიგებს ღ არ იამება. ღ აი რა რსტატობა მოიგონა: მისწრა მამას წიგნი, რომ ინსტიტუტი არ ვარგა, აქ არაფრის სწავლა არ შეიძლება, შროვესსარები არ არიანო ვარგებიო ღ არც სანოვადლება არისო რიგისი, ამიტომ ნებასა სთხოვდა მამას შეტერბურლის უნივერსიტეტის გარდასვლისას, რადგანაც იმედი ქქანდა, რომ მამა არ იქნება წინახლმდეგი ამისა, მაშინვე დაიწყო ლაშარაკი ამსანაკებში, რომ შეტერბურლის უნივერსიტეტში გადასვლას ვაპირებო ღ ამიტომ აღარ ვიჭერ აქ ეგზემენსო.

მართლათაც არ გავიდა დიდი ხანი და ჩვენს ალექსანდრეს მოუვიდა მამისაგან ნება შეტერბურღში გადასვლისა, და მანამ გამოვიდოდა გორკიდგან, კარგათ ქეიფი გასწია და წამოხელის წინ ჭკითსა, თავის თავს თუ რა სარგებლობა მოუტანს გორკამ იმას ამ ერთის წლის განმავლობაში? აი რა სარგებლობა მოუტანს: გაიგო, თუ როგორ დიდი მნიშვნელობა აქვს სწავლას მამულის მოვლისათვის, იცნო ხალხი, რასაკერძოდაც ეს ყოველი ცნობა იმისა არ იყენებდნენ ცოდნათ, მაგრამ ისიც ვარგია რომ გაეკეთებინათ ერთის სიტყვით ალექსანდრეს გორკამი ცხოვრება არ იყო უხარებელი; მაგრამ იმასაც ვიტყვი, რომ იმას რომ რაი განათათ ემუშავებინათ, უკუჩვენებდათ ათასჯერ უმეტეს ცოდნას მიიღებდა, ვინაჲ ამასა ჭკითდა, გასწია შეტერბურღში.

მაკიდა შეტერბურღში და იქაც შირველათ გაიცნო ქართული სტუდენტები და ამათ დაეკითხა, თუ რომელ ფაკულტეტზე უნებევენ მას შესვლას. სოგი ურჩევს იურიდიკულს, სოგი ისტორიულს, სოგი მედიკურს აკადემიას, ასე რომ ყველა სტუდენტები თავის ფაკულტეტზე შესვლას ურჩევდნენ; ასე რომ ალექსანდრემ ვერ გარდასწყვიტა რომელ ფაკულტეტზე შევიდეს. მაგრამ ერთმან მათგანმან არა ურჩია რა მან და აუხსნა მას თვითონულათ ფაკულტეტების მნიშვნელობა. ის ეუბნებოდა მას: შირველათ, რა მნიშვნელობა აქვს სწავლას? სწავლას ისმნიშვნელობა აქვს, რომ იმითა ვაცის ქუჩისაზე ცხოვრება, როგორც ხორციელი ეგრეთვე სულიერა, უნდა შეძლებინამკურთხეთილი ჭყოს. ყოველი საგნის და სწავლას სურვილი ეს არის. მამასადაც ყოველს საგანს ერთი მიზანი აქვს, და

ამ მისწრაფებით მიიღო ტვიან სსუა და სსუა ვსით, და სო-
 გნი ამ ხატებთანა. მუშაობენ სორცოელ ქაღალის ბუნ-
 იერებისათვის და სოგნი სუელიერ ცხოვრებისათვის. გაკმინ-
 ვოთ მოკლეოთ რომელი ხატები რას აკეთებს. შირველი
 კითხვა რომელიც ჩუქნ წინ წარმოგვიდგება, ეს არის: რა
 არის ქუჩისა და რომელიც ჩუქნ გსტოვრებთ, რა არის
 ცა თავის შიანტებით. რისგან შესდგებათ უკველი მტე-
 ნარენი და ცხოველნი, რომელიც მიწაზე ცხოვრებენ,
 რომელი ბუნების განსებით ცხოვრებენ ისინი? მაშედა
 აქვეს მასებს ბუნებითი ხატები. ვთქვათ რომ შევიტყუთ
 რისგან შესდგება კაცი და რა ბუნებითი განსებია, რომ-
 ლითაც კაცი ცხოვრებს; ჩუქნ წარმოგვიდგება ეს არის:
 რა არის თუთის კაცის ცხოვრება, როგორი მოქმედება
 აქვს მასზედა სსუა და სსუა ბუნებით მსარებს; მაგალითად
 ჯერს (ატმოსფერას), სსუა და სსუა ნაირ თავისის მდგო-
 მარობით, მიწას და მასზედა ფიზიკურს გამოცხადებაებს,
 მაგ. მიწის ძეგა, მთებს, ხაიდგანაც ცეცხლი ამოდის მუ-
 დამ: შემდგომ მიწის ნაყოფიერებას და უნაყოფობას; სხ-
 და მდებარეობს რომელი ადგილი: ის ძალიან ცხელია,
 თუ ძალიან ცივია, თუ სშეაღი სითბო აქვს და სსუა ამ
 გვარ შემთვევებში; დასასრულ ეს კითხვა: ვთქვათ ამ
 გვარ ბუნებით მოქმედებაებთან კაცმა, ისუ საღმსა, მი-
 იღეს სსუა და სსუა ნაირი სასიათი, და რასაკრეულია კაცებს
 სსუა და სსუა სასიათებით ერთგვარად ცხოვრება არ შეუ-
 ძლიანთ, მამსადაც ისტორიის ცოდნისათვის საჭიროა ბუ-
 ნებითი ხატები, იმოდენათ მანც, რომ იცოდეთ ამ უკ-
 ნასტენელ დროში რასე ხდვას ეს ხატები. — შემდეგ ამისა

საჭიროა რომ ვიტყვით: რა კანონები უნდა დაიდოს კაცთა შორის, რომ როგორც მრთელმა საღვთისმა, ეგრეთვე ყოველმა კაცმა იცნოს კეთილთა, ასე შევიწროვდეს სხვისაგან, არც თითონ შევიწროვოს სხუა. ამასე ზრუნავს იურიდიკული ფაკულტეტი. ამისათვის ფრიალ საჭიროა ისტორია, რადგანაც ისტორიისაგან შეიტყობს იურიტი რა დროს როგორ უტსოვრიათ საღვთის, როგორი კანონები ქმნიათ, და ან რა წარმომადგენა ამ კანონებიდან: სიკეთე თუ სიბოროტე; ერთის სიტყვით უწინდელს გამოცდილებას ახმატებს ახლანდელს დროს და ამით სდებს რეგისან კანონებს საღვთის. მამასადაც იურიტისათვის საჭიროა ისტორიის ცოდნა, და რადგანაც ისტორიისათვის ბუნებითი საგნების ცოდნა საჭიროა, მამასადაც იურიტისათვის საჭიროა ბუნებითის საგნების ცოდნა. — გარდა ამისა არის ფაკულტეტი მედიკური, რომელსაც აქვს ეს დანიმწულება: ბუნებითი საგნებისგან უნდა შეიტყოს რაში მდგომარეობს კაცის კარგათ მყოფობა და რა მიზეზი სწვლიან ამ კარგათ მყოფობას აკათყოფობად, უნდა შეიტყოს მან რაში მდგომარეობს თითონ აკათყოფობა და იცოდეს ის ზირობები, რომელთაც შესამდებელია აკათყოფობა კარგათ მყოფობაში მოყვანა და იზრუნოს მუდამ ამ უსახენელისათვის. მამასადაც მედიკური ფაკულტეტიც კაცის ბუნებურ ცნობებისათვის ზრუნავს. — აი საუკარგო აღუქმანდრე მოკლეთ ის, რასაც სხუა და სხუა საგნები შეიცვამენ; ახლა შენსევე ჭკვილია ამოიჩინო მათგანი, რომელმაც უფრო ნიჭი გაქვს და რომელი უფრო საინტერესოა შენთვის. მაგრამ ეს უნდა მოგახსენო რომ,

რომელიც უნდა აირჩიოს, უეჭვნაღათ უნდა სსუა სანგებოც
გაიგო, ამიტომ, რომ როგორც დაინასე უოკელ სანგებს
მადიან გიწრო ვაჭირი აქვთ ერთმანერთში. — როცა ამ
ემაწულმა გაათავა ღაშარაკი, ალექსანდრე ეკითხება, მე გა-
მიგონიაო რომ იურიდიკული ფაგულტეტი სუვევალსე
ხდვილიაო, ჭ როგორც თქვენსა ბმანეთ, გამოდის რომ
ეს ფაგულტეტი ვვევალსე მნელია. სტუდენტი უკაბს:
სწორეთ ვვევალსე. ჭ ამიტომაც კარგი იურისტები ძრი-
ელ იშვიათია, ჩვენსა სამწესაროდ; იურისტს დიდი ვალ-
დებულება აქვს, ის უნდა იცნობდეს კაცობრიობას ჭ მათ
უოკელს მოთხოვნილებას ღრმით, თორემ მუდამ შეცთო-
მილებამი იქნება ჭ ამითი რამოდენს კაცს უბედურებას
მოუტანს. —

ამ ღაშარაკის შემდეგ ალექსანდრე წავიდა აქედან სსს-
ლში, იქ დიდსახს ფიქრობდა, თუ რომელი ფაგულტეტი
ამოიჩნიაო; მაგრამ ვერ გადასწყუტა, რადგანაც იმ სტუ-
დენტის ღაშარაკიდან კარგათ ვერ გაიგო, სად რამოდე-
ნი შრომა უნდა. — ჭ ვერც გაეგო, ამიტომ რომ მამინ
შეუძლიან გაგება, თუ რა საგანს რამოდენა შრომა უნდა,
როდესაც თითონ თუთოეულ საგანს ხსლო გაიცნობს; —
დიდ შრომას ჭ მნელს სანგებს კრიდებოდა ჭ გარდა
ამისა უოკელ ამ გვარ ფიქრების ღროს ქანსში ქქონდა
მატერიალი სარგებლობა, რადგანაც იმან გაიცნო პეტე-
რბურელი, დაინასა სიმდიდრე ჭ მოეწონა კეთილი ცხოვ-
რება, ჭ ამ გვარი ცხოვრება უფულოთ არ შეიძლება, მა-
შასადაც იმან დაიწყო სრუნვა სიმდიდრეზედასე, რომ ამ
ღროდგან უფურება განათლებას სსუა ნაირათ, მატერია-

ლურისა მსრით, ღ არხეკდა, რომელი ფაგულტეტიდგან
 შეიძლება შეიძინოს ისეთი სწავლა, რომელმანაც მისცეს
 გაძიდებუბის შეძლება. ამისგამო იმან კარგა გამოიძია ეს
 სჯანი ღ დადგა იმასე, რომ მედიკური ფაგულტეტი
 უფრო ეუელასე ხასარგებლოა ღ ისეი გამოეშვა თავიდაგან
 რომ რა შრომა დასჭირდება ამ ფაგულტეტსე. ვაი, რო-
 გორ სწუენია ამ გვართ დამცირება ამ შატოხანის სჯანისა,
 ალექსანდრე ამ ნაირად სხსიდა მედიცინას, როგორც მრკაჟანი
 სხსანი, რომელთაც არა ვითარი გაგება არა აქეთ ამ სჯანსე,
 მიანხდათ სეფლობათ რომლისგანაც შეიძლება სიძიდირის
 მოგება, ღ იმან არ იცოდა თუ მედიცინა რამოდენათ
 ხანტერესოა ღ რამოდენს ფრიად ხანტერესოს სჯანებს
 ღ განათლებას აძლევს კაცს ამ გვარი აზრი, როგორიც
 ქქადა ჩუწნს ალექსანდრეს ძლიან გამრავლებულია ჩუწნს
 ხასოგადრებაში (ჰუბლიკაში), არათუ მარტო უსწავლელს
 ხალსში, არამედ იმთშიც, რომელნიც მსწავლულად სა-
 სიან; მაგრამ, მე ამ გვარს ხალსს არ დაუძსებ განათლე-
 ბულათ, რადგანაც განათლებული კაცი ხასიათია—საჯოს
 ღ საჯოს რიგანათ იმ სჯანებსე, რომელშიც გაგება
 აქუს. ასლანდელ დროს ყოველს განათლებულს კაცს გაგე-
 ბა აქუს მედიცინისა ღ ამ გვარს მსეტურს აზრს არას
 დროს არეინ გეტყვისთ, რომ მედიცინა არ არის ნამ-
 დვილი სჯანისო, რომელსაც შეუძლოს კაცის ჭკუის გას-
 ნაო, არამედ ეს არის მარტო სეფობაო, რომელითაც სი-
 ძიდირის მოზოება შესაძლებულიაო.—აი, ჩაიდა ჩუწნმა
 ალექსანდრემ თავში მედიკურ აკადემიაში შესვლა ღ შეს-
 ვასაც არა ვითარი დაზრკოლება არა ქქინდა, რადგანაც

უგზამენათ მიიღეს. იშკვნა ის ნახეტი ფურცელი, სა-
დაც გამოცხადებულა, რა დროს რა საგანს რომელი პრა-
ფესორი კითხულობს და აქედან დაინახა, რომ ძალიან ბე-
კრი საგნები შედის ამ ფაქულტეტში, ამ ამბავსაც იმას
ვერ იხიამონა, მაგრამ რა გაეწეობა წავიდა ლეკციაზე.
სადაც კითხულობდა ანატომიის პროფესორი. შემოიტა-
ნეს მთელი კაცის ძორები. ამ დღეს პროფესორს უნდა
გაეტნო სტუდენტები სხუა და სხუა სხეულების ნაწილები-
თან. შესედა ძორებს და არ უამა გულში, რადგანაც ძორე-
ბსაც ცოტა სუნი უდიოდათ, პროფესორმა გასტრა ისი-
ნი გულგრილათ და დიდის მოწიწებით და უხუტნა სტუ-
დენტებს სხუა და სხუა შიგნეული კაცისა. ამ დღეს ამ
საზოგადო გამინჯვით ძორმა პროფესორი და შემდგომ
დღეებში დაიწყო შინჯუა სხუა და სხუა კაჭის ნაწილების
თითოეულით. გაიგო თუ რა შრომის თსოულობს ალექ-
სანდრემ ამ ერთი საგნის სწავლა: ჯერ ერთი იმათი რომ
საგანი ძალიან ვრცელია და მეორეთ იმათ რომ ეს საგა-
ნი თსოულობს სწავლას ძორზე, რომელიც სანდისსან ძა-
ლიან აურთლებულები იქმნებიან სოღმე, და გარდა იმისა
ისიც შეიტყო, რომ ანატომია არის საფუძველი მრთე-
ლის მედიცინისა: თუ ძალიან დაწვრილებით არ გეტყვი-
ნებათ, თუ მრთელი კაცი რა აკებულობისა არის, თუ
რა ჯღებს რა ნაწილი ძეგს, ისე ვერას გზით ვერ შეიძ-
ლება ავთმეფათის ცოდნა და რასაკურკელია მათი წამლა-
ბაც.—გარდა ამისა მათ უკითხამდნენ კიდევ სხუა საგნე-
ბსაც.—ორიოდე თვე როგორც იყო იმუჟათა და მერე
იწყო წარმატება, შესრულდა ანატომია და მრთელი მე-

დიცინა, რადგანაც ამოღეს შრომისა თხოულობდნენ ეს
 საგნები და თავის გულისი გადაწყვიტა, რომ როგორც
 არის ამ ერთს წელიწადს გაუძლეოთ და შერე სსუა ფაგუ-
 ლტეტზე გადავალო. ამ აზრზე დადგა და მრთულს წელი-
 წადს აღარას არ აკეთებდა. ხანდისხან მიდიოდა სოფელ
 აკადემიისში ამხანაგების ხანასავათ და მათ თავისთან დაიბა-
 ტიყრებდა დროს გასატარებლათ, ამისთანა წვეულება მას
 სმირათ ქონდა, რადგანაც შემდეგელი კაცი იყო და ამ
 მარტო ერთს საქმეს შერებოდა მოსაწონს, რადგანაც
 ზოგნი იმიხნი ამხანაგებთაგანი და ზოგნი ზევით კურ-
 სებისაც, იყენენ ძალიან მოსაწონარი უმაწელი კაცები;
 ესენი არა ჰკარგამდნენ დროს, ესენი იყენენ ძალიან ბე-
 ჟითანი შედიცინასე, რადგანაც მათ ცხადათ ესმოდათ მრ-
 თული დიდი მნიშვნელობა ამ საგნისა და შედივის ვალდუ-
 ბულება, რომ თუ შედივის კარგით არ იცის თავის საგა-
 ნი დიდი ცოდო არის, რადგანაც ავითყოფების კეთილ
 დლეობა მათს ხელშია; გარდა ამისა ეს უმაწელები აგრო-
 ვებდნენ სსუა სწავლასაც, რომელიც უოკელ განათლებულ
 კაცისათვის საჭიროანი არიან.—აქედან აგროვებდა ალექ-
 სანდრე თავის თავში სსუა და სსუა ცნობებს, მაგრამ თი-
 თონკი არ იფიქრობდა ამასე და ამიტომ, როცა თითონ
 შესვდებოდა სოფელ მათი გამოვრება სადმე, იმას არა
 ჰქონდა საკმაო დამტკიცებები და ამიტომ მუდამ ხსნატი-
 ლოთ სდებოდა თავის ამხანაგებში.—წლის გასულს მამის
 თანსმობით გადავიდა იურიდიულ ფაგულტეტზე და აქ
 ცოტა ხანი დაჰყო და ამ ცოტა ხანში გაიგო რაში მდგო-
 მარკობს ეს ფაგულტეტი და სსუაი უკრათყერი შვიძინა.

ამდროს შესულა მას შერთი კაცი, რომელიც ცხოვრებას
 ქრისტიანში მოტეხებით, სხვის შრომით და სამაგალი
 საქმების მეტი არა უკეთებისარა იმას. შესულა ერთი კაცი
 ალექსანდრეს, შეიტყო მისი სისუსტე და იფიქრა სიუჟა-
 რული, ვინდა ამისა გაიგო იმან, რომ ის თავადიშვილია
 და კარგი შეძლების პატრონია; ურჩია მას ცოლის შერთ-
 ვა და დიდი იფიქრა ალესა. მაგრამ ამ გვარი ქალი შეტე-
 რბურღში მომეტეხული ქალიც და კაციც განათლებულები
 არიან და ამიტომ იქაური განათლებური ქალი ეძებს გან-
 ნათლებულ კაცს და მასთანვე რომელსაც შეუძლიან ბედ-
 ნიერათ ცხოვრება და არა იმისთანას, რომელსაც სურს
 შერთვა იმიტომ რომ ბლომათ მსითყვი აიღოს და იმის
 მსითუთ იცხოვროს, ცოლი ეყვარება თუ არა ამასედა
 არა ნაღვლობს, ამიტომ ურჩია ალექსანდრეს ნაცნობმა
 სხუა რუსეთის ქალაქში წასვლა და იქ ცოლის შერთვა. —

ალექსანდრე თავის მეგობრით იფიქრობენ ამ საგანსე.
 იცოდნენ რომ რუსეთში ბევრი მდიდარი ვაჭრები არიან-
 ნა, რომელნიც ბლომათ აძლევენ მსითყვეს თავის ქალებს,
 მაგრამ საქმრის ამოწმებასე ძალიან იფიქრობათ არიან;
 ვერ ერთი უნდა იყოს კაცი ჭკვიანი, იფიქრების უბრალოთ
 ფანტა არ უყვარდეს, არ უნდა იყოს ქალადის მოთამა-
 შე და ღმირი, და ვიდრემდის ვაჭარი ნამდვილათ არ გაი-
 გებს კაცის სანათს და არ დაბუჯითდება იმასე, მანამ-
 დის არას გზით არ მისცემს ქალსა. ჩუქნს ალექსანდრეს
 ბევრი ამ ნაკლუფეკანებთანაი ქონდა: არ იყო ჭკუასე
 საქლათ, იფიქრების უბრალოთ სარეჟა უყვარდა, როგორც
 კაცს კეთილი ცხოვრების მოყვარეს და არასფრის არ გამ-

კეთებულს, გარდა ამისა თუ შესვლებოდა ქალღმერთს თამაშობდა ღ ბლომათაც წაბუბდა, მაგრამ ღოთიკი არ იყო, მამსადაძე იმას რუსეთის გაჭრის ქალის შერთავ არ შექმდლო. — გარდა ამისა არიან იქ განათსოვარი ქალები, დიდის მზითუვით, ეს ქალები, სსუბ ღ სსუბ ნაირი შატრონობისა; ყოფუქცევისა ღ განათლებისა, ამ გვარი ქალები სტსოვრებენ რუსეთის დიდ ქალაქში ღ ექებენ საქმროებს, მაგრამ დიდი ქალაქში მოქებნაც ძნელია, ამის გამო არიან ქალები ღ გაცები მაჭანკლები რომელნიც ამ სიმნელს აფუჭებენ, ამ მაჭანკლებთა აქუთ სია ქალებისა, შათი შატრეთუბი. მიბმანდებით იმათთან ღ მოელანაჩაკებით; ის გაგაცნობთ ქალს, ღ თუ ერთშანერთში საქმრო ღ საცოლო მორიგდებიან ღ ქორწილი მოსდება, მამინ მაჭანკლები იღებენ შესაფერს სარგებულს მზითუვიდგან. შესანიშნავია, რომ ამ გვარი ქალები გიყდებიან თავადიმუღობის სარისხისათვს.

გადანწყვიტეს ალექსანდრემ ღ მისმა მეგობარმა, რომ დაიჭირონ საქმე ამ მეორე გვარ განათსოვარ ქალებთან მაგრამ საცოლო კაცისათვს შირველათ ძალიან ბევრი სარგვი საქირთა, რომ დანახოს თავი, მისცეს შივი ღ ანუჭნოს განათსოვარს ქალებს, რომ ის სიმდიდრეს არ ებებს, რადგანაც თითონაც ბევრი აქუს! ამიტომ როგორც არის ჭუნდა იშოვნოს ბლომათ ფულები. ამ გაჭირვებაში შევლის მეგობარი ალექსანდრეს, ღ შოულობა მისთვს ბლომათ ფულებს ძალიან დიდის სარგებლით; მაგრამ დარწმუნებულია, რომ ეს ფულები მას არ დაეკარება, რადგანაც სწორეთ ისეთი სასიძო უჭირამ სულში, რომ მისი

ცოლის შერთვა უეჭვნაირია, რადგანაც ის არის თავადი, ღამაში და შეძლების პატრონი, — აი მოდიან ეს უმაწვლე-ბი დიდს ქალაქში, სდგებიან მშუტნიერ სასლში, გაიხიენ კალიასკას, იცვამენ მდიდრათ, მიდიან ყოველ სასოგადო-სეინობაში და გაცნობენ სხუა და სხუა ნაირს სალს. ამ დროს რასაკურეკელია, ეძებენ ხანატრელ სიმდიდრეს და საცოლას. დაიარეს მატაკლები, ჰკითხამენ რამოდენი ში-თიანი ქალები გყავთო, ისინი ეუბნებიან ნასეკარ მილლი-ონამდის არისო. — შენიშენეთ, რომ ჩუტნი უმაწვლეები არა კითხულობენ, თუ ქალი როგორი არისო, როგორი ყო-ფაქვედისა, რა ხასიათისა, განათლებულია თუ წარა; ეს, იმათი ჭკუით, ბოლო საქმეა, ისინი ეძებენ ფულს და წარა ქალს, მამახადამე თუ ქალი ღამაში და შესაფერი არ იქ-მნება, შეიძლება რომ ქალმან ცალკე იცნოვროს და ქმარმა ცალკე, ამ საწულებს ცოლებსაც უხარიათ, რომ კინაზობის ტიტულს იღებენ. — ნასეკარ მილლიონს არა სჯერდებიან, უნდა მილლიონი. — ამ დროს იმათ ბედსეუდ მოჰყდა ერ-თი ძალიან მდიდარი ვაჭარი, რომელმანც უნდერძა თა-ვის გასათხოვარ ქალს ერთი მილლიონი. ამ ქალს არა ჰყვანდა რიგინი პატრონი ვატი, ჰყავდა ძმები, მაგრამ ესენიც აღეჭანდრეს და მისს ამხანაგსა ჰგავდნენ. შეიტ-ვეს ეს ამბავი ჩუტნიმა უმაწვლებმა და ენენ როგორც ში-ვრები, შეუხიენს სხუა და სხუა ქალები და კაცები მატაკლათ და ბტუეებენ ქალს: აი კინაღინა განდებიო, დიდს სა-სოგადოებაში იქმნები მიღებულიო, ესლა რა სარო ვაჭ-რის ქალიო, და ამ სასელზე დასტინოდნენ. — ეს განათხო-ვარი ქალი არ იყო ღამაში, არა ვითარცა განათლება არ ჰქონდა მიღებული, როგორც სასოგადოთ ვაჭრების ქალები.

ბს, ცოტა ბუნებითი სულელიც გასლდათ. ამ ლაშარაკებში დაუბრძვეს თავლები ღ თანახმა გახდა ქმრის შერთვაზე, მაგრამ ჯერ თავლითაც არ უნახია ჩუწნი ალექსანდრე ღ ან რომ ნახოს რას გაიკებს, რადგანაც მისი ჭკუა დაბნეულია ბრწეინვალებით. — ალექსანდრემაც კარგათ შეიტყო გარემოება: შირველათ რასაკურველია ფულებსა ღ სცნა რომ მიღლიონი ხელადგან არ წაუყა ღ ისიც გაიგო, თუ ქალი რა თვისებისა არის; მაგრამ ეს არ აწესებდა მას, წავიდნენ ალექსანდრე თავის მეგობრით ღ მაჭკლებით ქალთან ღ გაიცივნეს. ქალს მოეწონა ალექსანდრე სანითაც, მაშხადაძე დაბრკოლება აღარ არის. ქარწილი ძალე მოხდა ალექსანდრემ ააღო მიღლიონი, მისმა მეგობარმა ღ მაჭკლებმაღც შექაფერი ვიღღო, ასღა როგორ იცნოვრეს ალექსანდრემ, ამ ცოლის საზოგადოებაში გამოჩენა რცხენიანს. აი რა მოუხერსა ცოლს: უთხრა რომ სამძღურ გარეთ წავიდეთო, ღ უფრო განათლებული ქუწენებისო, ღ ცნოვრებაც უკეთესი იქნებაო. ქალი თანახმა გახდა ღ წავიდნენ. ალექსანდრემ ქალი გვრძნიაში გაუშვა ღ შვაგონა რომ ის ავთმყოფი ქალია ღ წულებსე წამღობა უნდა ღ მიუჩინა მას ერთი ყმაწვლი კაცი მოვარველათ ღ თითონ განწია შარავში, აქამდინაც იქა სცნოვრებს ღ მტკერს ადენს. ქალივი ერთის წლის შემდეგ მოკუჭდა. რა ავთყოფობით? არავინ უწეისკ მთღლიონივი შერჩა ალექსანდრეს, რადგანაც ქალი მათყოფა ღ თავის სასულსე გადაატანინა მთელი ვაში.

ამ საქმეს მივანდობ მეთხველს ღ ვთხოვ რომ გამოიტანს, თუ ამითი რა უნდა მეთქუა. —

კასილი გამტკველოვი.

ს ი ზ მ ა რ ი .

რა ჩამქანა შვირეს კელსედა
მახლობლად ერთის დიდისა გზისა,
თავ ქუჩს ქუა მელო მთელედა კელსედა,
გავსტყირდი სხივებს დასასრულ მისისა.

შინარეს თითო მეღვიძეოდა ?
ღ მოვიფიქრე რა ზესდეგ თვალი
გნასე იმ გზასედ რომ მიდიოდა,
ნასად მღერადი უცნობი ქალი.

შორს გაიარა გამორდა გზისა,
მისი სმა ნასი ისეკ ჭხდვას ყურში,
ისეკ ყურს უღდებ მე იმის სმისა,
მე საუგუნოდ ჩამახნდა გულში.

თ. მისეილ ფეხელენოვი.

1864 წელსა, ივნისის 10 დღესა.

ჩ ი ტ ი. (თარგმანი.)

გუშინ გაულე ყაფაზის კარი
ჩემს დატყვევებულს უცხო ფრინველსა
ქ ჩუქს უღებრივ ხიმღერა მტკბარი
მღწეუნა ვშხით ტყესა ქ ბელსა.

გაჭფრინდა იგი, შეძობჯდა ხესა,
შესტრფიალებდა მშუშნიერს დღესა,
იმ ხიმღერაში მლოცავდა მტკა
დილით, ბინჯისას, დღისით, ღამეცა!

თ. მისეილ ფაგუნოვი.

ჩუაე, წელსა, მაისის 15 დღესა.

მუქი მუქი

სოციალური დემოკრატია და სოციალისტური
რევოლუციის საკითხი და სოციალისტური
რევოლუციის საკითხი და სოციალისტური

სოციალური ერთი შემცველი (*)

კიდევ მოკედი ჩემს საღაპარაკოს სასიამოვნო წარსუ-
ლს დროსთან და აქედან დავიწყო სოციალისტების შემ-
ცნევის მაგრამ ეს გასამტყრებელია, არ ვიცი რა უნდა
იყოს? — უნდათ პირველი კლასი დაუტოვოთ, ავი და კარგი
არა ვსიქვითარა? ბარემ მოვიქნით და ლოლიკა წყალში
გადავადოთ. არ ვიცი რა არის, რათ ეთავილებათ სო-
ციალისტებს, როდისაც ძუწლს ამბავსედი მოვუქვებით სოც-
იალურ ღაპარაკს? მამ როგორ შევიტყვოთ, რა გუბრი ყოფი-
ლა ჩუწნი ძუწლი დრო, რომ იქედან სახლი უკეთესი
გაკეთდეს? ჩუწნს ძუწლს დროს ვინც თავილობს და მა-
შინდელი არა უნდარა გაიგონოსრა, ეს არ არის შორს
დანასტა და არც ამისთანას უწოდებ შე. სახლის მიმართუ-
ლებისა. ძუწლი აღარა უნდარა, ასეც უნდა იყოს, მაგრამ
გონიერი სახლი მიმართულებისა, ძუწლს ამბავს მოიკით-
ხავს, ასე გამოიკითხავს; იმ სათავედგან სახლს საქმეს შე-

(*) ერთსეულ და ერთსეულ დარჩა ეს სტატია კვლავ და-
კავებდინე. მაინც ადრე თუ გვიან სულ ერთია, ოღონდ საქ-
მეში შევიდეს.

უდგება და ამ ტოტით ხაზადელს მიესწავა. თუ არა და
განწორდესწორ რა იქნება: უთუოთ ჩემი უნდა გაკვივანო
შენი არა მინდარაო. სულ წინ ხომ არ უნდა ყუროება, ხა-
ნდისსან უკანაც შემოვხედოთ.

თითქმის ოთხმოცდა ათის წლის გაოსრუბული ჩუქნი
სოფლების მიწები, ძლივს 1823 წელს, გასაფხულზედ
გუთსები შევიტასეთ; სულმორედ გავტესეთ და რას ყო-
ფით გადავსანით. ძუქლი თეთრ წვერა ჩუქნი გლეხები
მწუსარებით მოიგონებდნენ თავის მიშებსა, რაები არ ეთ-
ქათ თავიანთი ბედნიერება იმ მამულებში და ჩუქნი ყმაწულ
გატებსი გვისარადა ჩუქნი სოფლების გადავე გაშეჩება.
თუძღა წარსულის მოგონებისათვის სწუსდნენ იგი ბერი
განსი, მაგრამ მაინც ჩუქნთან ერთად ღმერთს მადლობ-
დნენ ჩუქნის მამულების ამსებას. რა ერთიც საჭირო
ყო მოვსანით, წამოკედით და შემოდგომას ისევ მოუბ-
რუნდით იმ ჩუქნს სსულებს დასათარცხავად.

რვა უღლისა ფარცნი მოიტანეს. ამას წინ გაუძღვა სნი-
ანი ბერი გიგი, რომელსაცა წელზე ღიღი განიერა ტი-
ლი ქონდა შემორტყმული, სათესლეს სორბლით სავსე
და რამდენსაც სსულში შევიდა, ამოიღო მარჯვენს მუჭით
ის სორბლი, შევინსკენ აისედა და გულმტკიცეყულად და-
იწო ასე:

ღიღიებულა და ქუბულა ღმერთო! შენ ერთმა იგი
რომ ჩუქნს საჭარტყელს რამდენი უბედურობა გადასდო-
მი და რამდენჯერ გუოსარებით ეს ჩუქნი ქუქნისა მტ-
რებსა. ჩუქნს დაღუბაში ღმერთი არ გაერეოდა. დაღუბუ-
და, მაგრამ თავიანთი მამულა მაინც გადავე არას გაჭი-

რებაში არ დაუკდიან ქართველებსა, კიდეც კი უშენებიათ, აი როგორც ესაა, რამდენიმე წლის გაოსრებულს სოფლებს კადუე ვაშენებთ. გმადლობთ, გმადლობთ! ქუთაილი იყოს.»

ამასთან მარჯვნივ მოაბნია ის პურის თესლი და მომადლოთ დაიძახა:

«ეს ღმერთსა, მაგრამ ახლა ძალიან გოცას თეიჭრობენ იმის სიამოვნებს.» მხუგან შეორეთ ამოდლო, გადააბიჯა და მარცხენას მხარეს მოაბნია.

«ესეც კბილაქებს, მაგრამ ჩუქნი სარწმუნოება რიგია-ნათ აღარ არის ესაა.» ამას თარცსი თან მისდევდა უგან თარცსვით. მოჭყვა ახე წახელას, ხან აქეთ და ხან იქით მოაბნიევდა ამ სიტყვებით.

«ეს ჩუქნს სამშობლოს, არამტოუ ესა ჩუქნცა და ჩუქნი ცოლშულებიც. ეს ჩუქნს ბატონს, ღმერთთა პურადო. პას ნუ გამოუღევ! ეს სტუმარსა, ღმერთთა ღუემას ნუ მოგუკლებ, დასუდეო გულგაშლითა. ეს მამულის ჯარის კაცებს, ეს დაცემულს, ვისაც ხაქონელი დახიცია. ეს იმისა, ვისაც მოსაკალი არ მოხვლია. ეს უშულოს ქვრივსა. ეს ქვრივსა ობლების პატრონს. ეს ღარიბსა მარტოხელსა. ეს ობლებსა უდედმამოს. ეს იმისაც ვისაც შიან. ეს სწორსა. ეს ამხანაგსა. ეს მეგობარსა. ეს ნათესავსა. ეს მეზობლებსა. ეს აძველს. ეს ჩამომღელს. ეს მფრინველს, ეს პირუტყვს. ეს მუეფარსა ძაღლებს. ესეც მე და ჩემის სიზნისათვის.» მარტო სიტყვით სომ არ იყო ეს. სიჭმითაცა ახე იყვნენ უწინდელნი. ახე გამინჯეთ ჯინჯველებისათვის, თატეებისათვის და ტივებისათვისაცა თქვა და სხვა..

დიდი უთავლო შექნება იყო უწინ ერთმანერთისა, ერთის სიტყვით — უწინდელსა დროში ყველას ჰქონდა ხარხო, მართალია ღარიბობა იყო, მაგრამ არა ისეთი შესაბრალი-ხი გაჭირება როგორც ესაა. მაგალითად: ზვილთ ერთი ჰატარა სოფელი, უწინდელს დროს საქართველოში, სადაც ათი ხასლეულობა იდგა. დიდრონი სოფლები სომ რასაკერძადაც, ამ ჰატარას სოფელს თავისი თვითი ჰქონდა კაცი, თავისი შალის მქონეელი დედაკაცი & დართუა ჯარისი სომ ყველამ დედაკაცი იცოდა. უცხოეს, უსაქონლოს & უღონოს სოფელს კერ ნასამდით. ცხერის მატელსა დედაკაცი ჯარსე დართამდა, აქედან წინის შალსა & შალისადაც მოქონდა კაცობისათჳს. მენაბეც ჰქონდა გასმულელს ნაბადს გააკრებდა ცხერის ბეწვიდგანვე. ამასთან დედაკაცი ნასყიდს ბანაბადგან ბამბის მათსა დართავდნენ ჯარსე & ამ მათედაც თვითი ხამს გამოიყვანდა შერანგისან & შერანგის ამწანგისას. სამღებროებიც ბევრი იყო დიდრონს სოფლებში & ქალაქებში უფრო ბევრი. სადაც ვინც როგორ უწოდოდა იმ ფრთა შეაღებანება & თუ უწოდოდათ შეჭლეულებს ჩაიტომდნენ. ქალაქებშიც გასხვიადი ესა ჰქონდათ: შური, ქერი, ღვინო, საქონელი, ცხერი, ღორი, ქათამი, ბატი, მუხა, ფინისი, მზე, თივა, ბალსა & სხვანი. ესა ღარიც ერთს სოფელს თვითი ღარი ჰქონდა. & თუ იქნება სადმე, იშვიათად. ღარიც ჯარსე ჰქონთ, თუ აქეთ ისიც იშვიათად & თუ მათედაც მენაბეც იქნება, ისიც იშვიათად. ერთის სიტყვით სულ ხასყიდველი აქეთ ყველას ფულით. მე ხემს სიყმაწვილში, საქართვე-

ლოში წრ მასსომ, რომ ყოველს გულისს წამოსახსნადი ლე-
კური საბადი რომ არა ქქონდა, არ იქნებოდა; ხირცხო-
ლად მიახნდათ უნაბლობა, მაგრამ ხლს უნამეტრავებს
ხლსსა ლეკური წამოსახსნადი საბადები აღარ აქვთ დ თუ.
გახენს ვინმე, მთელი ხახლობა სმარობს, ხან ერთი წა-
მოხსნამ დ ხან მეორე, საჭიროებას. მახუდვით, ჩოსები
დ შელებიც თათო აქვთ იმხსაც ისე ხმარობენ, როგო-
რც წამოსახსნამ საბადებს. ურქესედ რომ გულის კაცები
გქმნათ, ექვლას ასე უნახულოდ ეცვათ, რაც გულისობას
შეეფერება, რომ ხსნამოცნო იყო იმითი ხსნა, აი ამიხ-
თანა ადვილი, გამსყოფელი, უნახულო დ ერთგუარი
ცხოვრება ქქონდათ, სუტსს გულისობას საქართულოში,
რომელმაცა მოკლეთ მოკსტერ, დაწერილებში აღარ შეველ
თორემ თუ რომ დაწერილებით აღიქვან, ვრცელი წიგ-
ნი მოვიდოდა. მაინც ვინაც გაგანება უნდა, ამ მცირესაც
ბევრათ შეიტყობს...

მართლად რაღაც განსხვავებული ცხოვრება იყო უწინ,
კარგი გულის საშვერელი ხანუკეო, ამხთან ხულორთად
განუერელად იყენს უწინდელნი, ასე რომ ერთი ტრავე-
ზი ეგოთ იმათ წინა, ვინაც რა ქქონდა ხახლში, იქ მო-
იტანდენ, დაწუნება როგორ იქნებოდა. ოღონდ ერთად
ყოფილიყენს, ერთად შექცეულიყენს დ ერთად გაეტარე-
ბინათ დრო. იმათი ლაპარაკიც ხულ ძველი ამბები დ სა-
ქქესენო ლაპარაკი იყო ხოლმე. ბოლოს მხიარულებდენ
გადეც. მაგრამ იმთენ ვარც ხახითთან ასეთი გულის სი-
წროველ ქქონდათ, რომ ხეთი წლის პავში მიატუებდა
იმით, თუ მცირედი ოსტატობა ექნებოდა ემაწვდს. წარ-

მოიღვინეთ. ესმისა და ვითარებისგანა, ამისთანა მართლს
 ხელსში სხვა ასალი მოასრენი გამოვიდნენ, დავისა და და-
 რაბუბის მოყვარულნი. მაშინ სასიათიც შეიცვალა, კარგი
 ცუდზე გადავიდა. ის მოდავენი, ასე გვეგონებოდათ: დავა-
 ძვირფასათ უყიდნიათო უნდადათ სულ დავიდარაბუბში
 ყოფილიყვნენ, რომლებიცა აღარ ისვენებდნენ და აღარც
 სხუბს ასვენებდნენ, რომლიზგანცა დღესაც გვაზის მისი
 დალი ე. ი. ყოველი სამატლობა. საქართუჭლოს გაუგო-
 ნარი ეს ასალი, მოასრენი გამოდიოდნენ ახარესზე, დიდ
 ხიამაყით, ასე ეგონათ: მთელს ქუჭყანასზედ ამისი მეტი
 სხუბ კარგი აღარა არისრაო. მართლად ისინი ამაში ასე
 დასწელოდნენ; თუთუღადა, თუთოს რომ სხსრეკდნენ, იმათ
 გადაბრუნ გადმობრუნებულსა, იმათ მიკლანრულ მოკლაც-
 ნულსა, იმათ სწრაფს მოგონილს აზრიანსა სიტყუებს;
 ვინც იმათი არა იცოდარა გაიკვირებდა და ვინც იცოდა
 გულში ამბობდა: წმიდა ცრუნი მაშენიკებიო. იქნება თქ-
 უნ: იყოკი, და ასლა აღარ არის ის დასიო. ნუ გამიწურე-
 ბით, არიან და ერთი ათათაც მომატებულნი, უფრო წამ-
 სდარნი სასიათით, რომელნიცა ყოველს ავსა ვისრულობენ
 და არც სცნუჭნისათ ამისი იმათ, იმ ბნელს შუაღამის ავა-
 რაგებსა, სადაც ვეველტან კიდეც ცრახახობენ, მითამ
 იმათი ყოველი საქმე სულ კარგი იუოს, სულ პატროხანი,
 სულ სეინიდიხიანი; ასე ჭეონათ იმათი ამბავი არაუინარ
 იცოდარა. ესენი ამაზედ ძალიან მაგრად ჯგანან, არათუ-
 რით არ იცვლებიან და არც უნდათ კარგი რამე დაინახონ,
 რომლებიცა კიდეც იწონებენ ამით თავსა: აი მაგარი ხა-
 ზიათი ზეჭნა გუჯესო. მართლად, არიან იმისთანები,

რომელთაც მოხწონთ ისინი.

ვინცაა არის, თუ ეს ლიტერატურას არ ეკუთვნის, მას ეს რაღა არის, რომ უწინდელი ხალხი ისეთი წამოსადეგი ხალხი იყო, ბრკე, მოხული და თვალადობითაც ისეთი მშენებნიერნი, რომ თვალი დაეკვირვებოდა იმათ? ახლა ისინი რომ წამოდგნენ და დაგოღვიღას თავიანთს თებლხა შემოკვებდონ, პირს მოკვარიდებენ და თავილობით იტყვიან: ია. ხასტილო ხანასაკებია? ესლახანს რომ ჩუტნი ხაზოკადონ კრება იყო კლებში, ერთმა შეამცნის და მეორეს მასლობელს უთხრას: ღმრთის გულიანთეს შესედე ამ ჩუტნის კრებას, ხწორეთ ქონდრის კატებს კვკვართა. მეორემ მიუგო: იმათ გარდა, რომელიც რომ შევლს ღროშივე დაბადებულს, ისინი ყველას თავსე დაჭყვიან. მითამ არც ეს არის ლიტერატურისა რამე მანისც. ანუ ესლანდელის ღროის მიმართულებისა? თუ რომ არა, მას ეს გამობღინძვა რა უნდა იყოს, რომ თავსაც აღარ დაუკრამენ, თავის დაკვრას ვილა ჩივის. პირსაც ირიდებინა? მოდით შეიტყუეთ რაზედ არის ამისთანა გაბერლობა, მგონის უფრო იმაზედ რომ თავი მალლად დაუტკირათ: მე ვარ მსოფლიად აქა, აქ საკურკელი და ჩემი სწორი აღარავინააო. უბრალოყო თავის მოყვარულობის ამხარტანებარა. ესლა უნდა ყოფილიყო უფლის ქცევა და მტეობა, ყველასთან, ხიმადალე. ყველასთან სიყვარული: მტერსაც კეთილი უყვიო. ღაილოცობს იგი ძველი ღრონი, არამც თუ გაიბერებოდნენ, მაშინათვე პირში შეებოდა ერთი მეორეს: ეს გითქვამს ჩემზედ, ამასედა კემდურია. თუ ხიმაართლე მიუძღოდა, იქვე გადუნევეტა და თავს გიმი-

რთლებდა, თუ არა ჭ იხიცი ჰირში შეებმოდა, უარყო
 არ იქნებოდა, ხლორეთ, როგორც იყო ისეც ეტყობდა.
 კარგი ზირ შედგებული ლაშარაკი, არა ჩხუბი მინახავს,
 ამისთვის რომ, უარი არ უთქვამსთ არც ერთს ჭ ხისწო-
 რისათვის მოსკლიათ ეს ამბავი, თვიხიერ გინებისა ანუ
 ლანძღვისა. აი ჩუწნი ძველი მართებულად კაცია როგორც
 მასხომს. ესეც იყო რომ, დიდ შფოთვამდისინ აღარ მი-
 უშვებდნენ იმათ. ყოველის ღონისძიებით ეცდებოდნენ მ-
 ლე შეერიგებინათ ისინი. ისინიც სიამოვნით გადაეხვეოდ-
 ნენ ერთმანერთსა ჭ მასუკან ასეთი ხისარული მოსდებო-
 და, რომ რაღა მოგახსენოთ. უწინ ასრე იყო ჭ ახლავი
 წვლიწადების შემოწრომდა ჭ თავილობა ერთმანერთისა.
 ბარაქლას ღვარძლიანო გულო! აი უწინდელი ხასიათი ჭ
 ახლანდელი. აბა ახლა შეკათანასწოროთ: უწინდელი ხასი-
 ათი, უიერო კარგი ხასიათი იყო, თუ ახლანდელი? რასა-
 კვირველობა უწინდელი. ამაზედ ბევრნი დამეთანსმეაიან.
 მამ ურიგო არ იქნება, ამის ქვემოთ ესეცა ვსთქვათ, ესე-
 ც ამისი ხაგლეკია. უწინდელი ჩუწნი დიდრონი კაცები
 თავის შჯლებთან, თავის გლეხკაცის შჯლებს რომ მოიპა-
 ტიებდნენ ჰურობაზედ, იმათთან ერთად დახსამდნენ ჭ
 ერთად რომ გაატარებინებდნენ დროსა დიას მსიარულად
 ჭ მასუკან გლეხების შჯლებთან გლეხის ხასლებში რომ
 მსიარულებდნენ ჰურობაზედ ჭ ისეც მებატონეთ შჯლები,
 რა არის ეს, ახალი მიმართულებისა არის რამე? ამას ფე-
 ტტად ვამბობ, თორემ მოკლე სიტყვით: მეფისა, თავადე-
 ბისა, ახსარებისა ჭ გლეხი კაცის შჯლები ერთად იხ-
 რდებოდნენ განუურულად. (*) თუმიცა გავითარებულად, ანუ

(*) უკანასკნელის მეფეების შემდგომ ბევრნი დარჩნენ

განათლებული თანახმობის არა ყოფილა უწინ, მაგრამ რაც ბუნების ჭკუასა შეეფერება და უხსნავლობასა, კარგი და კათილი თანახმობის ყოფილა მაშინ. უთუოთ ასე იქნებოდა, ამისთვის რომ წმიდა სასარგებლის თქმისა აღსარებულებდნენ დიან წმიდად, უხსნავოდა. რითაც ესე დამტკიცება, ზევით ფაქტით ითქვა მტირედ და თუ კიდევ გაკავებულთ ღაბარაკსა, უფრო ბევრსა ვიტყვით, მაგრამ რა ერგება ამით კაცსა? გალყეული კვერცხის მეთი სხუა არაფერი. ასა ვაი თხას; ძილი მოუვიდა ასაღს დროსა, ზღაპრად გაიგონა ეს ძველი ამბავი. ასალი ამბავი, ასაღს კაჭს სომ არა, ასაღს დროსა. დემოთმა უშუალოდ, ამ დროს ჩინოვნიკების ამბავი ჩამოკარდა საიდგანლად: ძველამისა და ცხვარამისა, იმათ გაწეობილსა ფორმებზედა რომელმაცა ხსენ გაუცხოულა, სრულიად გამოაფხინდა და ბოლოს კიდევ გაამხიარულა იმათმა ფორმების ამბავმა. ძველამეს და ცხვარამეს ამისთვის დიდი მადლობა (!) რადგან ძველი ესე ამბავი ჩუქნმა ლიტერატურამან ვერ ითხსა ანუ ასაღმა დროდ, მას უთუოთ ეს იქნება ჩუქნი ლიტერატურისა რამე. მაინც ასაღსდელსა ჩუქნის მდგომარეობასა როგორც ესლა ვხედავთ, არა კაცის ცხოვრებაზედ

ღარბებათ, რომელთაცკი ქუჩიდანთ შემწეობა იმათგან. ესენი იყვნენ მეფეთ მასლაბელნი თანამდებობითა. მაგრამ ვინაცკი შემდგება ქუჩიდანთ საქართველოში, როგორ დადგებოდნენ ისინი იმ ხილარბეში. ყოვლის მსრიდგან ეწეოდნენ ყოვლის ფრითა. უწინ ასე იყო რომ, ვინაც რა გააჩნდა, ის იყო ხაერთო.

უნდა იყოს მიქცეული ჩუქნი ყურადღება მომატებულიად — უნდა იყოს კარგა სასიათსე ღმამისთჳნ ვზრუნამდე თველანი, ამიტომ რომ კარგი სასიათი დიდს გონებასედაც მეტა, არამდთუ მოჩვენებულს ცხოვრებასე. მოჩვენებული ცხოვრება არის: უსნეობა, უსასიათობა, როგორათაც უმაწლები ზიზიღბიბილებით მორთულს კუკებს თამაშობდნენ. ესლანდელი ჩუქნი ყოფა ცხოვრებასე ამასა ჭკავს. კარგა დაწმენდილსა ცხოვრებასა მამის მივესწევი, მამის კარგია, მამის ვიგემებთ, როდესაც ჩუქნი გონება სრულიად განათლება უნაკლულს სასიათით. თუ არა ღმარაფშუტობითა რა დადგება კარგი რამე რიგანი? გვირთებს რომ ჩუქნი გული გამოვისსნათ ყოვლის მანქანებისაგან, აი მამის ვიქნებით მართლად კაცნი!

როგორ გვერინა? — იქნება ანგელოზების შესამოსლით გიყენეთ შემოსილნი, როდისაც სენაკებსა მოკვამამთ ძვირფასისა ავეყულობითა, როდისაც რაც ღმამის თუმნის კაბებითაც მოვირთვებით, საჩენისა ამოსა წამისათჳს, რა არის დაგვინახონ: მე ვკობივარ ყველასა, მე უკეთ მაცვიათ, ჩემი თქმანო ყველამ. ნამეტნავად მამის, როდესაც რომ ლაშარაკსაც დავიწყებთ, მითამ განათლებისს, მითამ ამით გავითარებული ვართო. ერთის ცარიელის ქება ქოთანში რომ გადავსხამთ გულისა ღმამის გამოუყენებულს უხარკებლს სიტყვებს. ეს გვისხარინ კიდეც ღმამისით ძლივს წარმოვსთქვამ ამას, როდისაც შინ მოვალთ ღმამისსე დივიანსე დივიანსე გავსვენებული: რა, რა კარგათ გავატარეთ დროო უკაცრავათ თუ არ განდგეთ, საეუროვლსა ნიშანს არ დაუსრულთ ამ ლაშარაკს. მითამ იმ დროს

ანგელოზო თუ ეშმაკო? 'გილა იტყვის გაღებისას უფიქრულად აღბეულს ჩუწნებით. მალე სტოლსედ რომ დაგვსმენ და ჩაქუნს დაარკუნებენ: აბა ვინ უმატებს ამ ღარდაკს ვრაცის? რაო, მაშინ რა ვიქნებით, ანგელოზი თუ ეშმაკი? მითამ რაო? სიტყვა ეშმაკობა კარგი არის, ავი ნუ გვგონია. თუ რომ მართლად ეშმაკები შევიქნებით, დაგარწმუნებთ არაფერში აღარ მოესტეუვდებით. თუ რომ ანგელოზი, ხომ რაღა ვთქვამთ იმისათვის! მაშასადამე არც ესა ვართ და არც ისა, ვართ ჩუწნ გუგებისა მოთამაშე უმაწვლები: აღუუ, ნეკსე არ გვიკებინოთ! ახალი სიმიდირე გავიგონეთ რომლისამე ქართველისა, ღმერთმა ინებოს, ჩუწნს საზოგადოებას მიხტეს რამე შემწეობა და იმანაც გუგებს არ დაუწეოს თამაშობა, ანუ უსარგებლოს მდინარესაკითა, არს კლდეხ შუა მომდინარეს არა გვანდეს, თვალის სანახავად უცხო იყოს, ჭზაკი აღარ იყოს რუებისათვის გახატანი. ვაი თუ ესე იყოს და ხუკეთესო ნაყოფიერება კვლარ დაითესოს ჩუწნსა ქუჭყანასჯედ?

მართლად, თუ ეს ახე იყოს, მიადით ეს ქაინც მოვიგონოთ, ხაერთად ჩუწნის საზოგადოების შესაწევნელად და ხასარკებლად. ეხე იგი: ყოველი ჩუწნი მეთესვადი შემოსავალი საზოგადოთ დაკვლოთ და ჩუწნის საზოგადოებისათვისვე მოვისმართო ხასარკებლად იგი. არა უბრალოდ—დას რიგსედ, როგორც ახლანდელსა განათლებულსა დროსა შეეფერება, ისე წესიერად, მოკითმინოთ. ცხოვრება კი დაგვაკვლდება: ან რა მნელია, განსახდრული ცხოვრება კეთილია. ამას ერთხე და ორხე არ ვამბობ. ერთით და ორით არა იქნება რა. ჯერ მთელს ჩუწნს

სახოგადოებაზე ვამბობ და მახუყან, თუ ამთენი არ შეიძლება, ვინაღ სურვილი აქვს ჩქვნი სახოგადოების შეწყვნა იმით დავიწყეთ. მხელად ნუ მივიღებთ, დიას ადვილია.

— ჩემო მეგობარო, ეს მაინც ჩაკვდოთ ჩქვნი სალიტერატურის უჯრის ქაღალდებში.

— არა, ეგეტ არაფერი.

— ჭოო, ახლაკი მიგხვდი, უთუოთ ეს.

საერთოდ ჩქვნი ლიტერატურა როგორც ჩანს ზოგიერთების მიმართულება, უფრო მომატებულად ქართულის ენის ძალა დატანება, ქართული სიტყვიერება საუკეთესოდ გამოიყენონ, მითამ საუცხოვოს ლიტერატურის ენით ხელი შეუწყონ მას. ეს მიმართულება დიდათ მოხაწონია მაგრამ სწორეთ უნდა ვთქვათ, რომ იმათ ძალას დატანებაში, ის სოციერთი სიტყვიერება ანუ იმათი წერა გამოდის რ... ენის თვისება და არა ნამდვილი ქართულია. იგი წერა, სმენას რომ მიიზღვრობდეს რიგინათ მაინც, ანუ ახდამოვნებდეს ცოტადენად, კიდევ არაფერი, როგორც იქნება საგანს გაიტანს, მაგრამ ამაშიაც მოკლებულია სახმენელი, უთუ მწერაფს თავისი დაწერილი თვითონ ვარგი ეგონება, იმის მოხმარებას, ანუ იმის დასებს დიდათ მოეწონებათ და ლიტერატურისთვისკი არა იქნება რა. ეს არ არის ლიტერატურის ენა. ეს არის თავისათვის და იმისის მომხრეებისათვის დაწერილი, ესე იგი ჩქვნიის ლიტერატურისათვის უხარკებლო სინარული და ამაო სარსარება... როგორც ვკვონია ჩქვნი, ჩქვნი ლიტერატურა ენა უნდა იყოს ძველის სიტყვიერებითა შეწყობილი

დასედაც დგას ჩუქნი ძუქლი სიტყვერება. / კიდევ იმა-
 სედ უნდა იდგეს, რომ ყოველი ქართული სიტყვა (*)
 უთავილად მოისმაროს მწერალმა წერში, ყოველი თავ-
 თავისადგილს, რომ არც ერთი სიტყვა ერთმანეთსა არ
 ამარცხებდენ და ყურის სმენას ედებოდეს სიტყვისავითა, ასე
 სხამოთა ერკვეოდეს სასმელსა სიტყვა ყუქლა. | ამიტო-
 ყოველს ჩუქნსა ასლანდელსა სიტყვერებასედ კარგი და-
 ფიჭრება უნდა, კდტი გარჩევა, თორემ თუ ამ რიგობასა
 გადაკედით, ჩუქნი ქართული ენა აარევა, დაირევა, რომ
 ყირღისული ალაბიბულაი ემკობინება. მითამ ვცდი-
 ლობთ, მითამ მოწადინებული ვართ ჩუქნი ქართული
 ანუ ქართული წერა უფრო ლამაზად ქართულს ენაში შემო-
 გიდეს, ესე იგი კარგს სალატრატურებს ენაში. აბა ბძა-
 ნეთ როგორ და ვითარ უნდა შეგვისრეოდეს ეს სურვილი
 მაშინ, როდესაც რომ ხელოვნებაში არა გუქს ჩუქნი ენა.
 შევიურებით, დავხსდებით, რა ენასედ დავიწყებთ ლაპარა-
 კსა? ხაუბედურთ ჩუქნის ქართულის ენისა, ხსუა ენასედ.
 აი ამით გვინდა გაგვრცელოთ ჩუქნი ენა? უკატრავად
 ბატონებო, უკატრავად ბძანდებით თქუქნი ენასთან. ნუ
 გასწყრებით, თქუქნი მაგიერ შირი გუქწვის სირცხვილი-
 თა. შიშით ვძრწით, ჩუქნი მართებული სატიოხანი ენა,
 ის საკმაო სასიამოვნო ენა, რომელსაცა ენის ჩალაც ძლი-
 ერი აქუქს არ გალახონ გაუკითხავად? არავის გაუგონის
 ჩუქნი ძუქლებსაცა ქართულს ენას რას ღირსებას აძლუ-

(*) უმგზავსო და ურიგოს სიტყვებსედ არ ვამბობ მე
 ამას.

გდნენ? ომში ძლიერი, შეყრილობაში უცხო შემსჭევარი. საქმეში კარგი გამგებელი და ქვეშევრდები მეტი ღამატგობელი (*). აი ეს არის ჩუნი დაბრახელით ენა უწინდელისა, რომელსაცა ახლა უწოდებენ წითლად შეღებონ უფროსის ჭიაფრით; ხაუკეთესა ხანებით ხავე ქართული, თოფის მიხანში ამოიღონ ხასიყუდინით და გაწყობილი ქართული ღამატგობა ანუ წერა ახლა უბრა დასკუზდა ათამონ, მითამ ჭანდრაგულად, მაგრამ უგატრკად ბძანდებისა, ამათივი მომწყვედუღან და სს... ~~ქალდატანებით და ღანძლითა, ამისთანა ღამატგობა დაკარქუთ გიდუც სადიტრატურა ენა~~ ^{54.} ~~კერძებისა (1) ცხრილით წყალი ამოვიღოთ მდინარეღან, რა დადგება შიგა? ოქროს ვერცხლსა არ მოატანს. ისეე ჩაღებულს. ისე ამისთანა კნიკლესებით არა გამოვა რა რიგანნი არაფერი. ამასაც ვერ ვიტყვით, იქნება რაღაც გამოვიდეს ანუ რაღაც ენა გაკეთდეს. (რა არ გაკეთდება?) მაგრამ იტყვიან: უკეთესი სჯობია ცუდსა. მართლა რომ ეს სიტყვა უფრო უკეთესი უნდა იყოს, მინამ რა... ენის თხებასე დაკვირვებით კარგა კარგი მოაქვს და ცუდსა ცუდი, ღმერთო დაკვირვარე, ჩუნი პატრონისა ქართული ენა ცუდმა მეტყუებლებმა არ ამოიტანონ, არ ვიცით რა უნდა გაუკეთონ ჩუნი ენასა? გაკეთებულს რაღა გაკეთება უნდა? ვერ მიმსჯედარან, არ იციან რა უნდა თქვან? გაკეთებაჲ არ უნ-~~

(*) მე ამ სიტყვას განსხვავებულს მნიშვნელობას ვამოკვ: ასეთი ძალი და კარგი ენა არის ქართული, რომ აი ხად უთქვამს!

და ჩუქნს ენასა — ჩუქნს სასოგადოებას უნდა სწავლა, მეცნიერება, რომელსაცა მზათ გაკეთებული ენა, სრული მომზადებული მზა დასუდება. მაინც კიდეც მანუქნონ, ამდენი ხანი ჩუქნი უურნალები იბეჭდება, ერთს სტატია-სუდ ხელი დამიდონ: ამისთანა ასალი ქართული ჯერ არ დაწერილა? ქალ ვაჟიანის და მირის ამბავი, თქუქნი დაიძაღენით. რასან აღარ დაუშლიათ, მითამ ჩუქნს ენასა მსაღი მიმართულება მისცენ, მართო რუსულის ენის თუ სუბასე კი არ უნდა დაემყარნენ, უნდა სხუა გაკითარებული ენების მიმართულება შემოიტანონ, რომ რაც მოუსდება ჩუქნს ენის თუ სუბასა, ის ასრი, ის გაწყობილობა და ის სიტყვები მოისმარონ. / ენა ენებიდგან უნდა გაკეთ-|
 ჟეს ანუ გაბრწინდეს თავიანთ მეცნიერთა! ასე უოთვი-
 ლა და ასეა დღესაც მთელს ქუქნასა სუდ ხელსში. აბა ამის
 გუჯლსა შეუდგებით თუ იგივე მუქლი ენა არ დაიდოს
 ჩუქნს სალიტერატუროს ქართულს ენასუდ, ამისთვის რომ
 უკეთები იგი არის და გლეს გაცუბისათუხ კარგი ვასაგო-
 ნი, სუთუ სხუა ენები უცხო იყოს იმათთვის და ამიტომ
 ერთსუდ იყვნენ მიმართულნი? მგანია ჩუქნი ენის ძალაც
 უცხო იყოს იმათთვისუ და ამიტომ ერთს აღარ ეშუ-
 ბოდნენ? თუ ექნება ჩუქნი მუქლის წიგნებისა ძალის გა-
 მოკრება, ანუ გამოტანა, ანუ გამოწურვა, მამის ნასკვით
 რომელს სალიტერატუროს ენას შეუდგებით, ანუ რომ-
 ელს ენას დახდეთ სამწერლოში?.. მოდით ბარემ ამ-
 სედაც მორიგება მოვახდინოთ: მრუგუსუ და ამის ასოებსუ.
 გვინდა ერთკარი საერთო წერა შემოვიდეს, რომ ჩუქნს
 წერაში არეულობა არა იყოს არაიერი, თუ ერთობრივ

ამ აზრზე არიან: ყოველი სიძნელე უნდა გადავილდესო. მართალია ეს არის კარგი სარგებელი თავნისა, ესე იგი ქართულის წერისათვის. ჩემის აზრით ბევრ არის უბრალო რაღაც კობრჩხილა ასო, რომელსაცა არა რაღაც სმა არა აქვს, არც ავი ღ არც კარგი მამასადაძე ვისაც სმა არა აქვს, იგიც უღირსია ადგილისა. ზოგიერთების აზრით; მითამ ბრევრე იყოს, ორის შემჯერებელი, უბანუ უნ. ეს მართალი არ არის. ეს კობრჩხილა რაღაც ასო, მედიატორე სომ არ არის: ჩემის შემადგომლობით მორიგდითო. ყოველს ასოს თავისი სმა აქვს ღ თავისი ძახილი, ამ ბრევრეს თავისი რომ არა აქვსრა, რა გამოა იმისაგან? — არაიერი. მამასადაძე უნდა გაჭკრეს კიდევ. კიდევ ამბობენ: თქვენს ანუ ამისთანა სიტყვებზედ, თუ არ დაესო თავსე, რაღაც დაზრანსკულად გამოითქმის ის სიტყვაო. მართლად რაღაც ანუ როგორღაც დაზრანსკულად იტყვიან ამ სიტყვას: «თქვენ.» ეს არის თავიანთი სურვილი, სსუბ არაიერი, მაგრამ როდისაც დაიწერება, იქ დაზრანსკული არა გამოდის რა. წარმკითხველი დიან უცხოთ წაიკითხამს ამ სიტყვას: თქვენ. რაო? უთუოთ ბევრე უნდა იჯდეს, დიდი საჭიროა? — არა: სულ არ არის ეს ბევრე, ვისაც მოუგონია, უბრალო ჭკუის ძალა დატანება ყოფილა, სსუბ არაიერი. ერთს მოთხრობამი ისე იმ გუარათ მოხდა ღ ათასი ბევრე დაესო სიტყვენს, ბოლოს ის ათასი ბევრე რომ გამოირიცხოს. მონია შემსუბუქება ექნება ქართულს წერას? შემსუბუქებას ამაზედ გამობ, რომ ქართულს წერაში რავენი ქარაგმის სიტყვენსია მოგონილი. რისთვის? წერის შემსუბუქებისათვის. ამ ქარაგმე-

ბის მოძღვრებებს მადლობა ეძღვნის, მაგრამ ბევრს მოძღვრებებს უმადურობა, ამიტომ რომ ჯერ ზირველად უსმარია, უსარგებლო და მუორედ წერის გამაძნელებელი იქნება, მითხრან ქარაგმის საზისა: ბევრსთან ის საზიც გამორჩინოს. არა, ის უბრალო საზი სამს თუ ოთხს ასოს მოიკლებს ზოგიერთს სიტყვებში, რომლისაგანაცა (*). წერა მსუბუქდება და ქალღმერთ კეანომია ემატება. ჩქნის წერისათვის ამ შესთხვევაში სხუა ენების სიტყვების მაგალითებს ნუ მოვიტანთ ჩვენს ენაში, იმათ თავიანთი იტან, ჩვენ ჩქნის წერის სიტყვებისათვის ვიფიქროთ. თუ მომატებულმა თავის სიყვარულმა არ შეგვიპყრა, უნდა დაგივეროთ, რადგან ყოვლის ფრით ამოა იგი ბევრ გაბნხილა რაღაც ასო.

ს, ა, ე, კ, ჭ, მ, ძ, დაგვჩხა ამ შუდ ასოსედ ლა-
 შარაკი. ჩემის აზრით ეს შუდა ასო არას უშლის ჩქნის
 წერასა. მსოლოდ ქართულის მწერალმაკი უნდა იცოდეს,
 რომ ეს ასოები თავის ადგილს მოისმაროს, მაგალ. ს,
 ამ ასოს მაგიერათ სიტყვაში: თქვენ, ანუ თქვენ. უნდა
 ითქვას სიტყვა ასე: თქუნ. ამისთვის რომ ეურის სმენის
 სიტყვა არის ეს გამოსათქმელი: თქუნ, უბევროთ
 ეური მიუშყარ კარგათ.

მოვიდეთ ასლა ითქვასთან, და ანუ ამისთანა სიტყუ-
 ბთან. ეს ითქვას უბევროთ ასე უნდა დაიწეროს და არც:
 ითქვა უნდა იყოს. კინადგან ეს უგანანენელი: ითქვა

(*) ის ზოგიერთი ქარაგმის სიტყულები ყულლა გლე-
 ხმა კაცმა იტის, კინცკი იტის ქართული წიგნის კითხუა.

არის სმენის დასამძიმებელი, თუ რომ სოციერტებს რა ემძიმოს, ერთის გუარის წერისათვის, მაინც ასე უნდა იყოს: ითქუა.

ასო ა, დასაკლისსა არას აძლევს ქართულს წერას, ვითარცა: რამე. რა დააკლდა, რით აზარალა წერას ამ ასომ: ა? სულ არაფრით. არამც თუ აზარალა, უფრო მოსასდომი არის ეს ა, მინამ ი—რამე.

უნლა ზ. ესე იგი: იმისათვის, ანუ ამისთანა სიტყუებ-სე. ამ სიტყუაში: ვი ჩაუმატოთ ზ. მაგიერათ: იმისათვის უკონომიო ასო დაემატა ი, მაშინ როდესაც რომ არც სმენასა იამება აგრე რიგათ: იმისათვის.

მართალია ასო: კ. გლეხკაცობა არა ხმარობენ. ხმა-რობენ: ს, მაგრამ კარგი მცოდნე ქართულისა, ასოს ჭ არ დააგდებს, სადაცკი სჭირთა უთუოთ მოისმარებს. მამ არც არას ეს დაკვილდის, ამითვის რომ ნამდვილს ქართულს ვინც ისწავლის, უთუოთკი იხმარებს.

სადღაც ჩუქნს შუენალში წაუკითხე ახლსათვის, რომ იტყუიან: ჭო. ეს დიან კარგი ღ კეთილი, მაგრამ გრძელად ჭოი რაღათ იყო? აი. აი, კარგი მოკუწთილი სიტყუა ღ კარგიცა გასაგონი. ეს არის რაი ასო, ის სამი. მამასადამე წერის იკონომია სულ დაიბნა, დაივარცა.

ვიდეკ მამსკლა ამოკვრა ქართულსინკან: რს! რაგორ თუ რს? რს, თუ რს? ჩუქნის ენის თვსებაში, დაგარწმუნებთ, უნდა: რს! უფრო რბილი, უფრო სუწქათ გა-მოსათქმელია ღ უფრო ხამოც.

უკანასკნელი: ქასათვის, თუ რომ უცხოს ქუქნის სიტყუათ მოკინმარებთ, ქ ასოც უნდა მოკინმაროთ

გითარცა: ქატი და ანა ფაკტი, გითარცა: ქორმა და ფორმა. ჭტაგის რომ, უწინდელსა ძუნელსა დროში რომ შემო-
 უტანიათ ასო ძი, უთუოთ ქატი ჭქონიათ რამე დამტ-
 გიცება, რომელიც. ესლა უფრო ეშესაბამება, რომ ეს ძი
 მოვისმართო, ახლადელის წერის მისედეოთა. ეს დახსო-
 მებუღი შუდი ასო: ს, ლ, რ, კ, ჭ, ჯ, ძი. წერას ან ამ-
 ნელებს, არც დასაკლისს აძლევეს რასმე. ჩემის ახრით
 არამცთუ ამნელებდეს ანუ დააკლებდეს—უფრო დაამუშ-
 ნებს ქართულს წერას და ენის გამოლაპარაკებასაცა. მარ-
 თალია ერთს რაშიმე გაგვიძინელებს საქმეს, მაგრამ არა
 ისე, როგორათაც იტყვიან: კარგი ფონია, მაგრამ ერთს
 ადგილას ასრწობსო. პირუტლი, როდესაც ანბანსა დახწე-
 რს მასწავლებელი, შეიღსა ასობ მეტსა დასობს, და ორი
 ვერშობის ტოლსაც ქალაღდს დაიჭერს სივრცეს, მაგრამ
 ანბანს, ანბანის წიგნში ერთი იქნება თუ კიდეკ მომატე-
 ბულს მოინდომებს. ამის იკონიძია დაუხაკლისია. და მე-
 ორე. ემაწული რომ დაიწეებს სწავლას შუდს ასოსა მეტ-
 სსა სწავლობს ანბანში. ეს ცოტად მიმივა ემაწულისათვს,
 მაგრამ როდესაც კი დაისწავლის, იმის წერას რაღა გაამ-
 ნელებს? არაფერი. სსჭა აღარა შექუწება რა ასარევი.

მე ამას იმისათვს ვამბობ, რომ მეტი არეული წერა
 არის ჩუწნში მის ასობის გამო. ერთმა რომელმანმე,
 თავისი ერთი მცირე შავი მისცა ერთსა გადასწერად. იმან
 მოამბის გუალობასეჲ გადაწერა. მისუკან მეორეს მისცა,
 იმან ცისკრის გუალობასე. და შემდგომად დარჩა ამ ორს
 შუა, იმან გითსულობდა ისე იყო, ამას ასე. ბოლოს ავ-
 ჯქ და მეც ეს დავწერე მოსარბებლად. მოდით დამიყუ-

რეთ, შირს ვაკელოთ ერთმანერთსა ღ ამასეჲ დავითან-
სმით ერთმანეთი, თორემ ორასი წელიწადიღ რამ გავი-
დეს, კიდევ ეს არეულობა იქნება, ერთნი ისე დასწერენ,
მეორენი, ასე. მაგრამ ამასაცკი ვიტყვი, ოღონდ რიგი-
ანათ, ერთ გუარად წაიყვანეთ საქმე თანხმობითა ღ რა-
გორც თქუენს გინდათ ისე მოახდინეთ, მეც მოგუწმბით
დიდის ხისარულთ, მაგრამ მაინცკი გარკათ გამინჯეთ.

ეს მხავულება ასლა იქით დაუტეოთ, სავაია, ღ შემ-
დგომი ბოლოები გაუკეთოთ ამის ბოლო გაუკეთოთ, მა-
გრამ არა გასუბული, უფრო რბილი ღ სწორე.

დავით ყაფიანი ამბობს ორს რასმეს ჩემსედ: თ. ა.
ვას. ძ. ვ. ორბელიანი დაარწმუნა დ. ბაქრაძემ ღრამატი-
კა სასარგებლო არ არისო, ღ შემდგომად ამბობს ქართუ-
ლის უხარბისას: ეს ღანძრავთ არ ღირსო. შირველი ქი-
შტის წაკვრა კეფში ღ მეორე შირის მორიდება თაკი-
ლობით. ამის მაგიერი მახუნი ამის ქვემოთ გადუსადოთ
აი მე რას ვუხუნი დ. ბაქრაძეს 1860-ს წლის სექტემ-
ბრის ცისკარში: იცით როგორ მესამოხუნება თქუენნი გა-
რკვევა ჩემს ქართულს უხარბისე ანუ წერასე? სედავ დი-
მიტრი რას მოკვსწარ? ჩუენს ქართულს ეურნალს ღ ერ-
თმანეთის წერილებსედ მეტოდეთ გულანდით თქუენსა
ასრას სრულსა, რომლითაცა დიდი მადლობელი გახლდუ-
ბით ღ დიდათაც დამაკლებთ. ამით მეც მიხუნი მექნება
იქნება ჩემი ასრიც წამოხუთქუა, ანუ წარმოხუთქუა ხოლმე
ამ ღანძრავსედ ან ვარგად დათქედით, როგორ გაი-
გონებთ? სედავ დიმიტრი რას მოკვსწარ მეთქა? ამას რა-
გორღა გაიგონებთ, როგორ გაარკვეთ? მამ ბოლოს რომ

დაიწერა: იქნება ჩემი აზრით წარმოვსთქვა მეთქი? ახა ესეც შეიტყუო, რაზედ უთხარი, თუ გუფთმისნობასა სხე-
მობთ? მკითხველმა ისე იარ უნდა გაიგონოს როგორც
თვთ უნდადეს, ისე უნდა გაიგონოს, რაც აზრია შიგ-
თუ გაქუსთ კელში დასტერი სულ თავში რომ ითქვას:
კარგისათვის კარგი უნდა ითქვას და ცუდისათვის ცუდი,
სწორე სწინდისი ამის გვეუბნება მეთქი? აი ეს არის, ამის
მეტო სსუა არაფერი. მაგრამ ამჟამად ძალიან შორსა ბძან-
დებით, ეს არის საზოგადო ხიტუეა და არა მსოფლობი-
თი. თუ ამასაც თქუწნებურად გაიგონებთ, შიბძანეთ ამ-
საც გაგირეკუწკოთ. ამის შემდგომ, ნუკი გეგონებათ მე
თქუწნი გარჩევისა თანასმა ვიყო? არა, როდესაც გონება
გონებას მოსვდება, მაშინ გამოჩნდება. მეკი მოძირიდებია
თავი, მაგრამ თუ ესაა არა, შემდგომ ძანაც გამოჩნდება
ვინმე და უღელში ჩავიდებთან თქუწნი სტატისის განარ-
ჩევათ. სიმართლეს და სიმტუუენეს მაშინ დავინახავთ: აჩქა-
რებით სოფელი არ აშენებულა. (*)

(*) ვიდრე გამოვიდა ქრელი ბექას კრიტიკა დავით
უფიანსე, მაგრამ ნუკი ეწინება, ამჟამტანებით ვასუსს
არ მიუგებს დაწმუნებული ვარ. ქრელმა ბექამ მეც არ
დამაგლო უსიტუოდ: თავის სასულს და მაშისას იმისათვის
აწერენ, რომ თავის გამოჩენა უნდათო. ალექსანდრე ორ-
ბელიანები სუთნი ვართ: დავითის მე, გიორგის, ვასტან-
გის მე, ივანეს მე, და ესტატეს მე. ვის როგორ უნდა
შეეტუო ავდენს სასელში, თუ არ მაშის სასელის გარჩე-
ვით? ქრელი ბექავ, მთლიანში რომ მიმათრეკენ სოფ-

ზიზსათინობას ნუ მივანელებთ ამას, მართლად უცხო
 სფილოზოფიანი კრიტიკაა და ბაქრაძისა, ვინც რამ უნდა
 დაქუას, ამასთან აუჩქარებელი, სანაიმოუნო და დაუფერებუ-
 ბელი, ნურავინ გავანერდებიან, კრიტიკა სწორეთ ისე
 უნდა: მოქმელსა გამეონე უნდაო. თორემ სეტი და ოლო-
 ლო რა კრიტიკაა. ისიც არ იციან სად მოისმარონ, რა-
 მელს ადგილს უნდა ეს სიტუეზია? სეტი არის გაოგნე-
 ბული, გიჟი; დასაბეული და სემგერა? ესეც რომ გუთქუათ
 სწორეთ სამების ძალსედ იქნებოდა ეს სამი სიტუეა. ახა
 ოლოლო რა სხსარებულო სიტუეა? რადენი სარგებელი
 შემოგუტანა ამან? არ იციით სად და რომელს ადგილს სმა-
 რაბდენ ჩუქნი მამანაპები: ოლოლო? დამარცხებული
 მტერი რომ მარბოდა: ოლოლო, ოლოლოს დაუმახებდ-
 ნენ. მეორესაც მამან, რადესაც რომ მტერი დაუშირდა-
 შირდებოდა, კვლარ შეებოდა და თავმორიდებული წავიდო-
 და, მამინათაც უმასებდენ; ოლოლო... ესეც ვიტუეით
 ოლოლოს, მაგრამ ომების შემთხვეულობასა უნდა გუან-
 დეს ის საგანი. თუ არა და იმ თქუენს კრიტიკაში არც
 გამარჯუება გიჩანსთ და არც თქუენი მოპირდაპირის ვი-
 ძე, ჩემი მამის ხსული პოვესკაში რომ არ არის და მარ-
 ტო ხსელის სხენებისათვს დამათრევენ, რატომ მამინ არ
 გამოძესარჩლებით ხოლმე? როგორი ლიტერატურის ად-
 მინისტრატორი ყოფილ ხართ? კიდევ ამბობს ქერელი
 ბუქა: ფუელს აძლევენ რედაქტორსა ჩემი სტატუები დაბე-
 ჭდო. მე იმედი მაქუეს, რომ რედაქტორი კერესელიძე
 ჩემს ანგარიშსედ არ იტუოდა ამას....

სიმე გაქტევა. ვის უძასით ოფლოს? ჩუწნი მამა პაპების
 ომების ჩუწულობა ასე იყო დ ქართული სიტყუა ოფლო-
 ლო კი სსუა არის... ვერ ძილო დ მასუკან სინძაროვო.
 ვერ ჩუწნი მამაპაპებისა უნდა ვიტოდეთ დ მასუკან ვოჭ-
 ვათ რამე იმათი. აკი სულ ამას განზობ: უნდა ვიხწავლოთ
 ჩუწნი გულის უოფაცსოვრება მეთქი? — ისე უ. შეტოთმილო-
 ბა ცოტაა, ასეთს შეტოთმილებათა სედეენ, ვისაც ესმისთ
 დ იციან, სირცხვილით იწურებან. ქართულის მავიერათ,
 ატრუნგულას თამაშობენ.

შეორეთ, რომ ამობენ: არა ღირსო ლაშაჩაკათ. რე-
 გორც არის ჩუწნი ქართულის ენის თვსება, ისეც
 დიწვერა სამ რიგათ: საეკლესიო, დარბაზილური დ გლე-
 სური. ეს არის მარტოვი დამტვიცება დ არა ისეთი გარ-
 ჩევა, რომ ქართულს ენას უპირებენ გაარ.... მითამ გა-
 არკვიონ, მაგრამკი გადანათლონ, არამც მონათლონ, რე-
 ძელიცა არც ღუთისათვის კარგი იყოს დ არც ჩუწნი გა-
 ცისათვს. როგორც ერთი ჩუწნი ღველი, კნაოსი ციცი-
 ანოვის დროსა, ვიღასაცა რომ მარსეკდა, რომელსაც, ვერ
 შეატყო რომლის ხარწმუნოებისა უოფილიყო დ წინ გე-
 ვით მიუძლოდა ამ სიტყვით: ნა სინდან ღურ, ნა ბინდან
 ღურ, ჟანჯამინ ორთასი თურ. (*) ამ ჩუწნს შატოლანს
 ქართულს ენასაც ისე არ უყონ ზოგიერთებმა. მგონია
 მეტის თავის სიუყარულით დ გარდამატებულის ამხარტ-
 ავნებით, იხანი ამას ვერა სედეენ?

გაუხსრეკელი დ წინ დაუსედელო თავის სიუყარული.

წინ შეხელოთ თანხი... (არც მამაპაპებისა ვერა...)

(*) არც თქუწნია, არც ჩუწნია, შუა ჟოჯოკეთისაა.

ანუ პატივისაც, განუბას როგორ სძალავ? განუბას როგორ აჭრელებ და ყოველს საგანს შენებურად როგორ აჩუქნებ? მეტი რა ვსთქვათ შენზე? ვისაც შენი გნება მიტუხებული აქუს, იმის განსჯის დროს რაც უნდა საგანი იყოს სულ ერთია იმისათვის. იმას ვილა დაჯერებინებს, ათიათასი დამტკიცება რომ გაუშალოს: ეგ აგრე არისო. ნაცვლად დაჯერებისა, უფრო ძალაღს ხუჭტზე შედგებიან და თავისა ეზონება ქადაგებას მოჭყვებიან ამაყობით, მითამ რაღაც განსხუაბულად უნდათ გამოიყუანონ თავიანთის თქმით, ყოველი თავიანთის თქმით, ყოველი თავიანთი აზრი. მაგრამ განუბას ის სისწორე ხაღდა არის სიმღვრიეში ჭყუნადად... ღუთის გულისათვის კარგი განუბანი ყურადღება მიაქციეთ თქვენს მართებულს ქართულს ენას. ამას გულით ვამბობ, სხვა ნურა გეგონებათ რა, ნურას გამოსატყუთ თავში: კაცსა რაც სტეგიაო იმას ჩივის ყოველთვისაო- როგორც ერთმა შეამჩნია ამ ახლო ხანში ერთს წერას: ეგ ქართული წერა ბოლღამას მიეგვანებაო. მეორის შემტენევა: აჭიჭყნილი ქართული ენაო. ამაზე ბევრი, ბევრი არის სალაშარეო, მაგრამ დავიდუმე.. მიბძანეთ? ჩუქნი მეორე ყურნალი რისთვის გამოვიდა, ან შირუჭლი რისთვის არის? ყოველი სწორეთ არ უთხრან ერთმანერთს ვისაც რა აზრი აქუს, რომ ეს არის სელთ მძღვანელი ოსტატი ყურნალისა, მომძართი იმის სტატიებისა და დამწენდი ყოველის თსხულებისა ამღვრეულობისაგან, თორემ შირხათნობით არა გაკუთდება, არც უბრალო რაღაც განძრავით. უთხარით სოღმე და ანუ რიგათ უთხარით; სდილობიანათ და სწორეთ, რომ ვიდვც

ისიამოვნოთ ერთმანერთით. აი მაშინ იქნება მართებული დარბაისი ლური ღ ღ დამკვლავი ქართული წერა. მე ეს შეკამტნივე ართს შწერალს (*) იქ შეტოლმა ღ მიკერძოა იყო ზოგიერთი, მავრამ ასე კარგათ რიგიანათ იყო, რომ აღარა დავდიერა, ისიც მამეწონა, არამიტოუ იმისი სრული წერა. სწორეთ უნდა ვსთქუთ, რომ ის წერა არის გუარს სასეღიანი ქართული ძუნელი უბნობა ღ შწერლობაც. მავრამ მარტო იმ ერთს სტატიაზე ნუ დავუფუძნებით ჩუწნ, ვნასოთ კიდევ გაჭყუწნა იმისთანა წერას, თუ ისევე გადანათლავს, ან ბოლღამას გააკეთებს, ანუ დავარწასებული თესებით ასტიჰენის ქართულს ენას. მოუცადოთ, ბოლო რა იქნება? თუ ჩემგნით შეიწუნარებს, იმ ქართულს ენას მიჭყუწნ, მაგრამ ნურც გამმარტავნდება: ნურც თავის სიუუარული შეიწუნობს, ნურც ინტრიგებში გაერება, ნურც არავის მიჭკერმავს შეუსაბამოდ ღ ტუუილებსაც მოერიდოს... დაადებს იმ გზას ღ ქართული ენა ჩადგევა თავის რიგშივე. იმედია თავის რიგში ჩადებს, მაგრამ უნდა კიდევ განვახსლოთ ღ რომელსამე მოპირისპირეს მოკავრონოთ. აი როგორც ესლა წარმოუდგენთ კიდევ მავალითსა იმის განსაწნობად; გლეხი კაცი იტყვის: სისხლი უელში მამადგო, ჩუშთან სავქე არა გაქუს რა, თორემ ამის შეტი ღონე აღარა მავქუს. დარბაისელი იტყვის: მოთმინგბისაგან გამომიუუან, დამესსენ თორემ ერთს უბედურებას შევიმთსგვეთო. გლეხი იტყვის: იმის კაი კაცობა უელში ამამდისო, მეც მავიერი უნდა გადაუსადა. დარბაისელი ი-

(*) მე იმის სასელს არ კამბობ, გული შეუტყობს.

ტყვის: შე იმისაგან დაკლებული ვარ, მაგიერი მადლობა უნდა შეგძლუნაო. ღ სსუა... სულ რომ ასე მოკუეშთ, სულ გაირკუტკა ორივ ღაზარკი ასე, მაგრამ დამძიმდება, შორს წავა ღ მოსაწყენიცი იქნება. ყური რომ დაუგდოთ, მართალია ორივ ერთია, მაგრამ სიტყვის სმარება იმათ ღაზარკის დროსა სსუა რიგია. მოკლე სიტყვით ასეა ღ გრძელივი ღაზარკი ხდრევა ვთქვთ, ესე იგი საეკლესიო დარბაისდური ღ გლეხური. სულ ასე დიდში ღ მცირეში ღაზარკი თუ რომ აჯარ არის, სომ მაინც იყო.

სად არის საქართულლოში იადონი!... იმის კვერცხი ჟერ არ არის გადაჭრილი, დროვი არის გამოჩიგონს. მიფრინულთ ყრიაძული ყულღან ისმის. ვნასოთ ეს შესსმა ვის ეკუთვნის, ამის ჭარსსა ვინ აიღებს? ცოდო არ არის ესლა შორსა გზასედ იყო შენ—შენ კაცის გულის გამოძებელი სინაღლისა, შენ ჩუწნო საქართულლოს უზადო პოეტო, უმაწვილო კაცო, თავადო ნიგოლოოზ ბარათაძელო! იმ დაუღეველს გზასედ იდგე, სადაც სანატრელი ნიმართლეა, მსოლოდ იქა? ჟერ არ იყო დრო: გამოვნება გაგელო შენ, რომელმა მსაჯულებმა წაილო ეგ შენი სსივ მოსხმული, ნათელი სული პოეტობისა? ავი ძლიერ ჭიელობდა, პატრონობდა, მას დაწმენდილს სულსა შესსასა? არა მგონია ანგელოზის ვისიმე მარჯუწნა შეესებოდა მას, განკუბულება, განკუბულება! ვძრწი ღ ვფრთხილობ, სწორე სიტყუა კვდარ მიიჭუამს ამისათვს განკუბულება... მაგრამ ამისივი ნება გვჭონდეს, რომ ესლა იყო დრო, ესლა სრულსა ჭარსსა აიღებდა პოეტობისას ის! ესლა მის პატარასა ღამისსა თავსედ,

მამულისა ზოგტების ბრწყინებალსა ზვირგინს დაადგამდნენ, კარგი ქართულთ წენარის ქალებითა, მოწიწებით ქოცრ-ძალუნნი, იგი შჯლნი მამულისა. შენ ქართულების მო-მავლო დიდო ზოგტო! მინც რაღაც უნდა იყო, შენა წევსარ უნაკლულს ზოგტების საგალობელს კუბოს ჩანგ-ში, რომელიცა გენიის ღმერთა შენს ძილსა მძვდობასა უაღრესებს შენსა მიღულებულს თქალებს ჰგოცნის უმან-გოს ღ წრფელის-გულით. ას! უდროვო ესე ძილო. ესე მძვდობაო... ასე ბეადერულო შენ უბეადერო! ობლობის ტრემლსა ისოცს, შენს საფლავსე საქართულთ...

მეორეთ მოსაგონად გვითხრეს, გონიას ასლა სსუჲ მი-რმა, მაგრამ სიტყუა მშჯდი. მითამ ასლანდელას დროისა არ იყოს ჭუდიანების სტატია, ზდილობისა ღ მძვდობი-ნათეს მეც ასე ზდილობიანთ მამისსენებია. გისაც რკინის ქსლემები (მაგალითად იტევიან ამას) ფესებზე შეუსხამს, გისაც რკინის ჯოხი აუღია კელში ღ კუთხითი კუთხად დადის, იგი სედავს რაებია, თორემ ვინ რა იცის? იგი სე-დავს შჯდსა მომაკვდინებულსა ცოდუასა თავის გადგმული-სა ფესულბითა, რომლებიცა მოილხენენ უსირცხვილოთ. ნუ ვიტყუით ამას, არ არის ასლან დრომას? ვინც იმ სტატისის აზრი შეიტყო, ბევრმა თქუა; ესა ღ ეს არისო. გინც იცის ჩუქნი ქუჭუნის შინაგანი ნამდვილი მდგომი-რეობა, მალე დაინახავს იმის წერალმანს ამბავს იმ სტა-ტიაში ღ რომელთაც არ იციან არაფერი ღ მსოფლოდ გა-რეადგან სჯიან, იმათთვის ბნელია ყუჭლა. უნდა კელს ავ-ლებუდეს მწერალი დროს, ის დროს უნდა შეურჩიოს ღ საღისის თუხებით სწერდეს. არამც თუ მარტო წერა—

ყოველი საქმე ასეა. ეს არ არის ასალი ამბავი. ეს არის გამოცდილებით დამტკიცებული. ამისთანა მართებული ქუჩებანა მოიბირებს ანუ მოაბრუნებს გადაწყველებულსა კაცსა და სწადლის გზასედა დაუენებს. იმ თავიდანა აქამდის წვრილად ვიცი ჩუქნი ლიტერატურისა მომდინარეობა, როგორც დაიწეს. ან იმაზე მოსებული ყოველი საფურსე როგორ შეიმუხრა და ან ხალხი როგორ მოიბირეს. ამ გამართულსა საქმეს კვლავ სტატეგია განათლებაც და ისე მოისმარებდი როგორც შენ გინდოდა. თუ არა და ნაცულებად ამისა მითრასი და უკარუნები დაუშინე, სრულიად დაფურე და მასუკან მოჭკვე აშენებს ნელა, ნელა ევროპის წესზედ. მაშასადამე ვერ მიმხდარან ახლანდელსა ჩუქნსა დროსა, რომლის მსრიდან დაეწოთ. როგორც სხულებს უნდოდათ, დროს მისედიით, ის იყო ჩქარი და თუ განათლებასაც მსარი მოება, ესლა შორს იქნებოდა ჩუქნი ლიტერატურის საქმე... მაგრამ ახლა რაღა გაეწყობა? ისე არ მოემართათ კელი, ანუ არ მოუმართეს, როგორათაც იტყვიან: ვიცი ბჭობდარ, ღმერთი განსებდაო. მართალია. მშ რასან სე მოხდა, ჩქარა მანც მოეჭურე ჩუქნო ლიტერატურაო, უთუოთა სწადელსა მიეხწევი, თუმიცა გვიანდება. მანამდისინ ჩუქნც შეძლება ვიქნანიოთ აქლემისა. ამის შემდგომნი ვერ მიმხუდარვარ, არ ვიცი ჭკმძარტად ვირუჭლა: სოკიურთები ჩემსედა რათ იფიქრობენ, დიდებსა მოეკარე ვიუო მე? ნუ დამიძლავთ, იქნება ჩემს თავს მე ვეცა ვსედავ. რასედა მატუობთ? მუარე. მართალია სწორეთა ვთქვი ჩუქნს. ყურნალსე: ოღონდ იუას მეთა და სხუა.... აქ რა არა გაიგონეთ მერე?

ისე უბრალოდ დაითანის სიტყვით ვიტყვადი, თუ იქ არა
 რა იქნებოდა რამე. ღ მესამე ამხსნე მწამობენ მე: ოღონდ
 ქართული ენა იყოს ღ რაც უნდა იყოს სულ ერთია იმის-
 თვისა... აღვიარებ, რომ სწორეთ ასე ვთქვ: მაგრამ იმ
 რაც უნდა იყოღვან თავის დროსუდ ნათელი გასი აუნ-
 თება მეთქი!... მეც ეს ვთქვი. ჩუწნი ყურწნაღისაც ამი-
 სთანა აზრსე ვიტყვადი. აბა ასე არის ბრუნდე გაგონება
 ღ უმიზელოდ რაღაებისაც გაკეთება.

მგონია ისტორიის მსარესაც გადავიკერეს, თუმიც არა
 ცხადათ, მაგრამ მიზსუვდრია. სრგიერთს სტატიაში მე
 რომა ვსთქვ: იქნება ისტორიისათვის გამოდგეს მეთქი,
 იმათსუდ თქუწს ის სიტყუა? ის მწერალი ჩემს არა სი-
 მართლეს ამბობს ღ ამისთან იტყვის: თორემ გამომწდე-
 ბაო. ესლა უნდა მითხრათ, გულში რა გაქუსთ ღ მეც
 მათქვივინოთ, თორემ შოწს შევიღება რა რიგია? ჭკუმა-
 რიტად, არ მეწყინება, გაკმტყუნდე, ოღონდ სრდილო-
 ბიანანა მითხარით. ეს რჩევა დიას კარგია. მაგრამ ვის
 დავაჯერებინოთ, ამისთანას თავმოყუარულს ამჰმარტავანს
 დროში? მამ როგორც გიწირავსთ, კიდეც ისე სწირეთ ღ
 ლაცუა კურთსევაც იმისთანა ბჰანეთ, ოჰ, რა რიგათ მო-
 გინღებათ?... სულ დრომ იცის ყუწლა, როგორათაც ვრ-
 თმა სელმწიფემ სიზმარი ნასა, მთელი ქუწყანა მელეობით
 სავსე. სიზმარი აუხსნეს: მელეობის ხასიათი მიეცემათ სუ-
 ლერთიან ხალხსაო, აუხსდა. კარგა სანი რომ გამოვიღა,
 კიდეც ნასა სიზმარი, მელეობით ქუწყანა სავსე. ამისიც
 ახდა, რომ მთელს ხალხს მელეობის ხასიათი მიეცათ. მერე
 ნასა სიზმარში—კრავით იფო ქუწყანა სავსე, ესეც ახდა.

რომ სრულიად ხალხს კრავის თუ სება მიეცათ. დაწინარდა ქუჭყანა, გასწორდა ყოველი საქმე, რომლისაც რუსთაველის სიტყუა მოვიტანოთ აქა, როგორი დიდი აზრია, ნამეტნავად ამის უკანასკნელი ტრიქონი!... ქ (უკანასკნელს ვიფხვავს ტყაოსნის დასრულებაში, მეფეები რომ გაიყარნენ ავთანდილის ქორწილის შემდეგ):

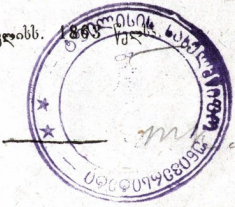
«ყოველთა სწორად წყალობასა, ვითა თოვლს მათოვდეს,
 «ობოლ-ქვრივის დაამდიდრეს და გლასანი არ ითხოვდეს,
 «ავთა მქნელნი დაშინეს, კრავნი ცსუართა, ვერა სწოვდეს,
 «შეგან მათთა საბრძანისთა, თხა მტელი ერთგან ჭსძო-
 ვდეს.»

ესეც შესამცნევია, რომ მთელს ქუჭყანას სამ სამეფოდ ჭყოფს შოთა რუსთაველი და მამინ იგი მეფეები ასე აწარებენ ყოველს საქმეს, რომ თხა და მტელი ერთად ცხოვრებენ ტკბილად — კაცი ბოროტი და კაცი კეთილი. ყოველის კეთილით აღორძინებულია მთელი ქუჭყანა, სადაც ნაკლულეკანება არაფრისა შალარ არის და ხალხი ფუფუნებს უმანკოების სიმდიდრით: კრავი ცსუართა ვერა სწოვდეს! სუ მოვიწინებთ საქართულს მუჭლსა დროსა? მაგრა არის, თუ ასალი მიმართულება არ არის ეს, რომლისათხაცა თავს იგლიან ბუკრი ასლანდელი გამორჩენილი მსწავლული კაცები? მაგრამ საწადელი შორსა გლია. კაცობრიობის კეთილმდგომარეობასა მამინ უფრო სრულყოფილს მუჭლი ქართულები მინამ ესლა. თუ ასლანდელი განათლებების მცირედი მაინც სტოდნოდათ რამე მამინდელთა

წრთველთა ქართულებსა, ესლა ჩუწნი კაცობრიობა დაწინაურებული იქნებოდა! რუსთაველი ნამდვილის საქართულელს ცხოვრებიდან დასწერდა ამ ლექსა, თორემ ის აზრი არ მოაგონებოდა გაელექსა? მაინც ისტორიით ვიცით, შევა თამარის დრო იყო დიდი ბედნიერი დრო საქართულლოში!... ამის შემდგომ რა დროში ვიმეოფებით ასლა ჩუწნა? მგონია სწავლისა ჭ ამჟამტაუნების დროში? მართალია სწავლა დიდი არის ესლა, მაგრამ ამჟამტაუნება სძლეეს. სადაც ანუ განუსომელი ამჟამტაუნება, იქ კერავის დაჯერებინებთ ასლანდელს დრო-ას მისედვით: ლანძვით კრიტიკა უსდელობა არისო. მოვა დრო, რომ ესლანდელსა გამომჩინლთ კრიტიკოსებს ძალიან შერიხსუწნ, არა იმათ ღირსეულსა კრიტიკებსა, მხოლოდ იმათ ლანძვულსანსა, მაშინ როდესაც ტბილი ჭ კეთილი დრო მოვა, რომელმანცა ანდერძსავით დაგეგდო ჭ ლექსათ მოგვცა იმ სწორ უზოჯარმა კანმა!... კაცობრიობისათუხ რა უნდა იყოს საჭირო? — თსა ჭ მკელი ერთგან სძოკდეს!...

თ. ალექსანდრე ვასტანგის ძე ვ. ორბელიანი.

ხ. ტაბახშელას, 14 ივლისს.

სსტა და სსტა ანბავი:

[Handwritten mark]

[Faint handwritten text]

1865 წლის

[Faint handwritten text]

«ცისკრის» დაბარება შეიძლება ამ სახით:

ტფილისში, ადგილობრივ გაზ
საგანულად 6 მან. დამატებით.
7 მან.

სსტა ქვეყნებში გაბზავნით, და
უმატებელივ 7 მან. დამატებით.
8 მან.

რედაქციის იმეოფება გუვიას, საკუთარს კერესელიძის სახლებში,
ქ. ტფილისს.

ვისაც უურნალი დააკლდეს და თავის დროსეუდ არ შეერთოს, უა
შინძილესად ითხოვს რედაქციას, მაშინვე ატნობოს ამ ადრესით:

«ცისკრის» რედაქციაში ტფილისს.